

KLP
Gruppe-SFCR 2016
Rapport om Solvens og Finansiell stilling
(Solvency and Financial Condition Report)

Sammendrag	4
A. Virksomhet og resultater	7
A.1 Virksomhet	7
A.2 Forsikringsresultat.....	8
A.3 Investeringsresultat.....	8
A.4 Resultat fra øvrig virksomhet	9
A.5 Andre opplysninger	9
B. System for risikostyring og internkontroll	10
B.1 Generelle opplysninger om systemet for risikostyring og internkontroll.....	10
B.2 Krav til egnethet	12
B.3 Risikostyringssystemet, herunder egenvurderingen av risiko og solvens.....	14
B.4 Internkontrollsystem	16
B.5 Internrevisjonsfunksjon	17
B.6 Aktuarfunksjon	18
B.7 Utkontraktering.....	19
B.8 Andre opplysninger	19
C. Risikoprofil	20
C.1 Forsikringsrisiko	20
C.2 Markedsrisiko	22
C.3 Kredittrisiko	24
C.4 Likviditetsrisiko	25
C.5 Operasjonell risiko	25
C.6 Andre vesentlige risikoer.....	26
C.7 Andre opplysninger	26
D. Verdsettelse for solvensformål	27
D.1 Eiendeler	27
D.2 Forsikringstekniske avsetninger.....	31
D.3 Andre forpliktelser	35
D.4 Alternative verdsettingsmetoder	37
D.5 Andre opplysninger	37
E. Kapitalforvaltning.....	38
E.1 Ansvarlig kapital	38
E.2 Solvenskapitalkrav og minstebeløp for gruppens solvenskapitalkrav	41
E.3 Bruk av den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko ved beregning av solvenskapitalkravet	42
E.4 Forskjeller mellom standardformelen og benyttede interne modeller	42
E.5 Manglende oppfyllelse av solvenskapitalkravet	42

E.6 Andre opplysninger	42
Godkjenning	43
Templater	44

Rapporten er utarbeidet for KLP konsernet. En tilsvarende rapport er utarbeidet av KLP som selskap.

Sammendrag

Virksomhet

Kommunal Landspensjonskasse (KLP) er et gjensidig forsikringsselskap og morselskap i KLP konsernet. Selskapets hovedprodukt er offentlig tjenstepensjon. Selskapet eies av kundene som er norske kommuner, fylkeskommuner, helseforetak og bedrifter med offentlig tilknytning. I konsernet inngår datterselskaper innen bank, skadeforsikring, fondsforvaltning og eiendomsforvaltning.

Resultat

Risikoresultatet for 2016 var 809 millioner kroner. Tilsvarende tall i 2015 var 510 millioner kroner.

Samlede finansinntekter utgjorde 26,3 milliarder kroner i 2016 (16,9 mrd. i 2015) hvorav 24,7 milliarder var inntekter fra morselskapets kundeportefølje hvor inntektene i sin helhet tilfaller kundene.

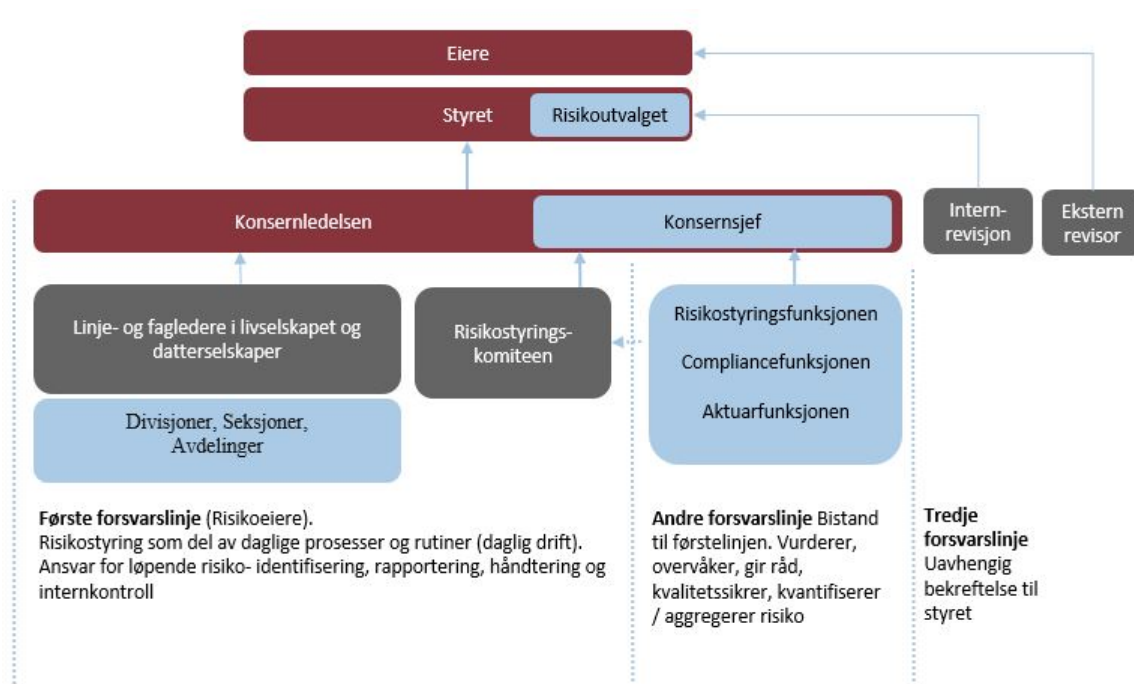
System for risikostyring og internkontroll

Systemet for risikostyring og internkontroll slik det er organisert og operasjonalisert anses hensiktsmessig for KLPs virksomhet.

Selskapets vedtekter og gjeldende lovgivning legger til rette for en hensiktsmessig eierstyring og selskapsledelse, og gir en klar rolledeling mellom styrende organer og daglig ledelse. Selskapets øverste myndighet er Generalforsamlingen. I tillegg har selskapet en Foretaksforsamling som velger selskapets styre.

Risikostyringssystemet i KLP er tilpasset Solvens II og organisert etter prinsippet om de tre forsvarslinjer. Selskapets styre har i tillegg til godgjørelsesutvalg og revisjonsutvalg opprettet et eget risikoutvalg.

Organiseringen av risikostyringssystemet er illustrert i figur.

Styret har fastsatt en retningslinje for risikostyring og interkontroll samt en rekke andre retningslinjer for å sikre god risikostyring og etterlevelse av lover og regler. Retningslinjene omfatter datterselskaper der det er naturlig. Det er også fastsatt krav til styrets samlede kompetanse i tillegg til kravene til egnethet og skikkethet som også gjelder ledere og nøkkelfunksjoner i selskapet.

Utviklingen i selskapets risiko og solvenssituasjon følges opp gjennom omfattende rapportering til styret og ledelsen. Dette inkluderer rapportering fra alle de tre forsvarslinjene.

Risikoprofil

Konsernets vesentligste risikoer er forsikringsrisiko, markedsrisiko og kredittrisiko.

Forsikringsrisiko domineres av opplevelsesrisiko i morselskapet, dvs. risikoen for at personer som har rett til pensjonsutbetalinger fra KLP lever lenger enn forventet og derfor krever større utbetalinger. I tillegg er risikoen for at flere blir tidlig uføre en betydelig forsikringsrisiko. Risikoen for at kunder flytter fra KLP er ikke en risiko for selskapets soliditet. Kapital og kapitalkrav relatert til dette inngår allikevel i beregningene av konsernets kapitaldekning under Solvens II.

Om lag to tredjedeler av kundenes midler investeres i rentebærende papirer. Det resterende er investert i aksjer og eiendom. Markedsrisikoen domineres av aksje- og eiendomsrisiko, samt rente og kredittrisiko. Selskapet har betydelige buffere som muliggjør en slik allokering. Risikoprofilen endres dynamisk ved at en handlingsregel tilpasser andelen risikable investeringer til buffernivået.

Datterselskapene bidrar i mindre grad til den overordnede risikoprofilen med unntak av KLP Eiendom AS som forvalter morselskapets eiendomsinvesteringer.

Verdsettelse

Eiendeler og forpliktelser utenom forsikringsforpliktelsene verdsettes i de fleste tilfeller (tilnærmet) likt i Solvens II-balansen og i finansregnskapet. En hovedforskjell er at obligasjoner og utlån som i regnskapet føres til amortisert kost har en høyere verdi i Solvens

II-balansen som benytter virkelig verdi. Andre ulikheter skyldes ulik behandling av immaterielle eiendeler og utsatt skatt.

Livsforsikringsforpliktelsene i Solvens II-balansen beregnes med andre forutsetninger og metodikk enn i regnskapet. En søker å tilnærme virkelig verdi og med lavt rentenivå vil forpliktelsen normalt bli høyere enn i regnskapet.

Kapitalforvaltning

KLP benytter en overgangsregel til Solvens II som medfører at i 2016 kan forsikringsforpliktelsene slik de er beregnet i regnskapet også benyttes ved beregning av kapitaldekning. Dette gir en solvenskapitaldekning på 289 prosent for konsernet. Selv uten bruk av overgangsregelen er solvenskapitaldekningen 198 prosent som også er godt over eget mål om minst 150 prosent.

Kapital i kapitalgruppe 2 utgjør 20,2 mrd. fordelt på ansvarlige lån, risikoutjevningfondet og supplerende kapital. Supplerende kapital utgjør om lag halvparten og er en verdsettelse av selskapets rett til å kalle inn ny kapital fra sine eiere. Tellende kapital i kapitalgruppe 2 er begrenset til halvparten av solvenskapitalkravet. Dette utgjør 6,5 mrd. Ved en eventuell økning i solvenskapitalkravet vil den ubenyttede kapitalen i kapitalgruppe 2 (13,7 mrd.) redusere den negative effekten på kapitaldekningen betydelig.

A. Virksomhet og resultater

A.1 Virksomhet

a) Foretakets navn er Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap. Foretakets adresse er: Dronning Eufemias gate 10, PB 400 Sentrum, 0103 Oslo

b) Finanstilsynet har det finansielle tilsynet med foretaket. Finanstilsynets adresse er: Revierstredet 3, 0151 Oslo

c) Foretakets eksterne revisor er PwC, Dronning Eufemias gate 8. Kontaktperson er Erik Andersen, erik.andersen@pwc.com.

d) Det er kundene med offentlig tjenstepensjon i KLP som eier selskapet. Disse utgjøres av norske kommuner og fylkeskommuner, regionale helseforetak (RHF), datterselskaper av regionale helseforetak (helseforetak (HF)), samt bedrifter med offentlig tilknytning.

e) Kommunal Landspensjonskasse (KLP) er morselskap i KLP konsernet. KLPs heleide datterselskaper er organisert som aksjeselskaper. Følgende heleide datterselskaper inngår i konsernet:

KLP Skadeforsikring AS
KLP Forsikringsservice AS med datterselskap
KLP Bedriftspensjon AS med datterselskaper
KLP Kapitalforvaltning AS
KLP Eiendom AS med datterselskaper
KLP Bankholding AS med datterselskapet:
KLP Banken AS med datterselskapene:
KLP Kommunekreditt AS
KLP Boligkreditt AS

I tillegg er verdipapirfondinvesteringer hvor KLP-gruppen har kontroll over investeringene slik at konsolideringsplikt inntreffer etter reglene i IFRS, konsolidert inn. Minoritetens andel er klassifisert som gjeld.

Konsolidering

I solvensbalansen er gruppens livs- og skadeforsikringsvirksomhet gjennom morselskapet Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap og datterselskapene KLP Skadeforsikring AS og KLP Bedriftspensjon AS fullkonsolidert.

Øvrige virksomhetsområder inngår som aksjeinvestering i gruppebalansen, der disse er vurdert etter egenkapitalmetoden. Det betyr at inntjeningen fra disse virksomhetene inngår i gruppens resultat og verdien på aksjeinvesteringen. Eventuelle utdelinger fra disse virksomhetene reduserer aksjeverdien. Disse aksjene behandles som strategiske aksjer i beregning av solvenskapitalkrav. Ansvarlig kapital fra bank- og kapitalforvaltningsdatterselskapene inngår som ansvarlig kapital i gruppen. Samtidig tas kapitalkravene fra disse virksomhetene også inn i gruppens kapitalkrav.

I den regnskapsmessige gruppebalansen er alle virksomhetene fullkonsolidert.

f) Konsernets hovedprodukt er offentlig tjenstepensjon. Konsernet er også leverandør av innskuddspensjon, skadeforsikringer, banktjenester og fondsspareprodukter gjennom verdipapirfond. Eiendomsselskapet KLP Eiendom AS er Nordens tredje største eiendomsforvalter. Med unntak av eiendomsvirksomheten der en del eiendom er utenfor landets grenser, har KLP utelukkende virksomhet i Norge.

g) Det er ikke noe å rapportere vedrørende virksomhet eller hendelser som har inntruffet i rapporteringsperioden, og som har hatt en vesentlig innvirkning på konsernet.

A.2 Forsikringsresultat

Forsikringsresultat består av risikoresultat i livsforsikring og forsikringsresultat (premieinntekter minus erstatningsutbetalinger og kostnader) i skadeforsikring.

Konsernets samlede forsikringsresultat for 2016 utgjør 809 millioner kroner mot 510 millioner kroner i 2015. Forsikringsresultatet domineres av offentlig tjenstepensjon som er en ytelsesordning. Minimum halvparten av risikoresultatet tilknyttet ytelsespensjon tilfaller kundene. Risikoresultatene fra risikopensjoner og forsikringsresultatet i skadeforsikring tilfaller konsernet.

Forsikringsresultat fra:	2016 Millioner kroner	2015 Millioner kroner
Risikopensjoner	1,7	-0,6
Skadeforsikring res. for egen regning	15,0	12,8
Ytelsespensjon	792,3	497,8
Samlet	809,0	510,0

For å administrere pensjonsordningene og risikodekningene knyttet til ytelsespensjon og risikopensjoner, krever konsernet inn et eget kostnadselement i premiene. Disse elementene inngår i virksomhetens resultat som omhandles under A.5. I tillegg kan selskapene kreve inn fortjenestemarginer på risikoprodukter knyttet til pensjonsordningene. Disse er også vist i tabell under A.5.

A.3 Investeringsresultat

Konsernets finansielle eiendeler forvaltes i ulike porteføljer. Finansielle eiendeler som tilsvarende forsikringsforpliktelsene i livsforsikring forvaltes i porteføljer der avkastningen i all hovedsak tilfaller kundene. Kundeporteføljene er splittet i porteføljer der selskapet har garantert kundene en avkastning og en ren investeringsvalgsporetefølje (innskuddspensjon) der konsernet ikke har noen avkastningsgaranti. Forvaltning av øvrige finansielle eiendeler er inndelt i ulike porteføljer hvor avkastningen i sin helhet tilfaller virksomheten.

Kundeporteføljer mrd. kroner	31.12.2016 Portefølje	2016 Finansinntekt	2015 Finansinntekt
Offentlig tjenstepensjon	462,0	24,7	15,5
Privat tjenstepensjon:			
Privat ytelsespensjon	1,5	0,1	0,1
Innskuddspensjon	1,7	0,1	0,02
Samlet	465,2	24,9	15,6

Kostnadene knyttet til forvaltning av kundeporteføljen var 180 millioner kroner. For alle produkter belastes premieelement som skal dekke virksomhetens kostnader forbundet med å forvalte kapitalen. Disse elementene inngår i virksomhetens resultat.

I offentlig tjenstepensjon tar selskapet i tillegg en rentegarantipremie som betaling for rentegarantien. Privat ytelsespensjon er splittet i aktive ordninger der selskapet krever inn rentegarantipremie, og fripoliser der selskapet kan ta inntil 20 prosent av avkastningsresultatet. Disse elementene er omtalt under A.5.

Nærmere detaljer om investeringsresultatene gis i SFCR-rapportene for henholdsvis Kommunal Landspensjonskasse og KLP Bedriftspensjon AS.

A.3.1 Investeringsresultat som tilfaller konsernet

Konsernets øvrige verdipapirporteføljer utgjorde totalt 35 milliarder kroner. Finansinntektene fra investeringer i disse porteføljene utgjorde 1,4 milliarder kroner i 2016 mot 1,3 milliarder i 2015. Kostnader knyttet til forvaltning av porteføljene var på 18 millioner kroner. Avkastning på porteføljene og kostnader ved å forvalte denne, inngår i totalresultat til konsernet.

Nærmere detaljer finnes i SFCR-rapportene for de tre forsikringsforetakene.

A.4 Resultat fra øvrig virksomhet

Alle vesentlige inntekter og utgifter er inkludert i det foregående.

A.5 Andre opplysninger

Over er omtalt resultatelementer, innbetalt gjennom de årlige premiene, som inngår i Kommunal Landspensjonskasse og KLP Bedriftspensjon AS sitt årlige resultat; rentegarantipremien, fortjenestemarginer og administrasjonsresultat. Tabellen under viser størrelsen på disse elementene for 2016 og 2015.

Resultatelementer	31.12.2016	31.12.2015
	Mill kroner	Mill kroner
Rentegarantipremie og fortjenestemarginer	697	833
Administrasjonsresultat	-82	236
Totalt	615	1 069

Nedgangen i administrasjonsresultatet er en følge av nedskrivning av aktiverte IT-systemer og mindre aktiveringsgrad enn tidligere.

B. System for risikostyring og internkontroll

Beskrivelsen i dette kapittelet dekker KLP både som selskap og som konsern. Kapittelet er identisk med tilsvarende kapittel i KLPs SFCR.

Systemet for risikostyring og internkontroll slik det er organisert og operasjonalisert anses hensiktsmessig for KLPs virksomhet.

B.1 Generelle opplysninger om systemet for risikostyring og internkontroll

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP) er eid av kunder med offentlig tjenestepensjon i selskapet. Eierne er kommuner, fylkeskommuner og helseforetak, samt bedrifter med tilknytning til offentlig sektor. Selskapet er morselskap i KLP konsernet.

Selskapets vedtekter og gjeldende lovgivning legger til rette for en hensiktsmessig eierstyring og selskapsledelse, og gir en klar rolledeling mellom styrende organer og daglig ledelse. Selskapet har ikke utstedt omsettelige egenkapitalinstrumenter og KLP er følgelig ikke notert på Oslo Børs eller annen markeds plass. KLP har imidlertid en obligasjon (ansvarlig lån) som er notert på London Stock Exchange.

KLP har en bred eierstruktur. Utsendinger til Generalforsamlingen utpekes gjennom valgmøter i de relevante valgkretsene hvor alle eiere er invitert. Stemmerett beregnes ut fra det enkelte medlems andel av foregående års ordinære premie. I generalforsamlingen har hver enkelt utsending en stemme.

Generalforsamlingen

Generalforsamlingen er selskapets øverste myndighet, og består av valgte representanter for selskapets eiere.

Til generalforsamlingen for 2016 og 2017 er det valgt 171 utsendinger fra 23 valgkretser. 18 av valgkretsene utgjøres av fylkeskommunene og kommunene i hvert fylke. De fire regionale helseforetakene med datterselskaper utgjør hver sin valgkrets. Bedriftene utgjør til sammen én krets. I hver valgkrets avholdes det valgmøte som velger utsendinger til generalforsamlingen. Generalforsamlingen skal godkjenne årsregnskapet og årsberetningen for selskapet og konsernet, herunder anvendelse av overskudd eller dekning av underskudd. Videre har Generalforsamlingen som oppgave å velge 24 av Foretaksforsamlingens 45 medlemmer, samt fastsettelse av godtgjørelse til Foretaksforsamlingen.

Foretaksforsamlingen

Foretaksforsamlingen består av 45 medlemmer, hvorav 24 velges av generalforsamlingen. Videre oppnevnes 6 representanter av arbeidstakerorganisasjonene i kommunal sektor. 15 representanter velges av og blant de ansatte i konsernet. Foretaksforsamlingen har i hovedsak de samme oppgaver som påligger en bedriftsforsamling etter allmennaksjelovens bestemmelser. De av foretaksforsamlingens medlemmer som er valgt av generalforsamlingen velger fem styremedlemmer med varamedlem, mens den samlede foretaksforsamling velger styrets leder og nestleder. Foretaksforsamlingen velger en valgkomité med fire medlemmer og et varamedlem.

Styret i KLP (Konsernstyret)

Styret er et kollektivt organ som skal ivareta selskapets og eiernes interesser. Styret skal følge opp konsernets etterlevelse av virksomhetsregelverk og konsesjonskrav. Styret skal sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten, fastsette planer og budsjetter, holde seg orientert om selskapets økonomiske stilling og plikter, og påse at virksomheten, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll. Styret skal føre tilsyn

med den daglige ledelse og selskapets virksomhet for øvrig. Styret består av åtte medlemmer som velges for to år av gangen, slik at halvparten er på valg hvert år. Fem styremedlemmer med inntil like mange varamedlemmer velges av de medlemmene i foretaksforsamlingen som er valgt av generalforsamlingen. To medlemmer med varamedlemmer velges av og blant de ansatte i KLP. Ett medlem med varamedlem oppnevnes av den arbeidstakerorganisasjon eller forhandlingssammenslutning som har flest medlemmer i pensjonsordningene. I tillegg oppnevnes to observatører fra de organisasjonene som er nummer 2 og 3 med hensyn til antall medlemmer. Konsernsjefen er ikke medlem av styret.

Konsernledelsen

Konsernledelsen i KLP består av ti erfarne personer med bred bakgrunn fra norsk næringsliv og offentlig sektor.

Konsernledelsen er organisert etter forretningsområder, hvor enhetene Livsforsikring, Bank, Skadeforsikring, Kapitalforvaltning, og Eiendom er representert. I tillegg består konsernledelsen av divisjonslederne med ansvar for Økonomi og Finans, IT, Kommunikasjon og Marked samt HR og Interne tjenester.

Styrets arbeidsutvalg

Styret har tre arbeidsutvalg, et godtgjørelsesutvalg, et revisjonsutvalg og et risikoutvalg. Utvalgene treffer ikke beslutninger på vegne av styret, men fremlegger sine vurderinger og anbefalinger til styret.

Godtgjørelsesutvalg

Godtgjørelsesutvalget er et saksforberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styrets behandling av kompensasjonsspørsmål. Finanstilsynet ga i 2011 tillatelse til et felles godtgjørelsesutvalg i KLP konsernet. Utvalget fungerer på denne bakgrunn også for de styrer i KLP konsernet som etter loven skal ha godtgjørelsesutvalg. Utvalget har blant annet ansvaret for å tilrettelegge for at kravene i lov og forskrift om godtgjørelsesordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond, overholdes for de selskapene i KLP-konsernet som er underlagt dette regelverket.

Revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget er et saksforberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styret. Utvalget er opprettet i samsvar med kravene til et revisjonsutvalg som følger av forsikringsvirksomhetsloven. Utvalget skal bistå i å kvalitetssikre styrets arbeid knyttet til finansiell rapportering, revisjon, risikostyring og internkontroll.

Risikoutvalg

Utvalget fungerer som risikoutvalg for styret i KLP og dets konsernansvar. Risikoutvalgets hovedoppgaver er å bistå styret med å overvåke og styre selskapets samlede risiko og vurdere om selskapets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivå og omfang av den samlede virksomheten i konsernet. Utvalget skal videre sikre at selskapets har gode systemer for intern kontroll og risikostyring (etterlevelse) og at andrelinjefunksjonene fungerer tilfredsstillende. Utvalget skal også påse at det foreligger tilfredsstillende organisering, klar organisasjonsstruktur, hensiktsmessig ansvarsfordeling og arbeidsfordeling mellom utøvende og kontrollerende funksjoner. Risikoutvalget skal bistå styret ved å forberede styrebehandlingen i øvrige saker som angår risikostyring.

Nøkkelfunksjonene

Styret sikrer at nøkkelfunksjonene har nødvendig myndighet, ressurser og uavhengighet gjennom styrevedtatte retningslinjer for hver av funksjonene. Retningslinjene gir leder for hver funksjon rett til å rapportere direkte til styret i saker som angår deres ansvarsområde.

Nøkkelfunksjonene utarbeider kvartalsvise og årlige rapporter som behandles av styret. Leder for Risikostyringsfunksjonen (CRO) og leder for Internrevisjonen deltar fast i møtene i styrets risikoutvalg og revisjonsutvalg.

B.1.1 Eventuelle vesentlige endringer i systemet for risikostyring og internkontroll, som er foretatt i rapporteringsperioden

Risikoutvalget ble opprettet 1. januar 2016. Det er i rapporteringsperioden ikke foretatt vesentlige endringer i systemet for risikostyring og internkontroll.

B.1.2 Opplysninger om godtgjøringspolitikk

Prinsipper

Styret har tidligere vedtatt overordnede belønningsprinsipper i KLP og utfyllende retningslinjer for KLP Kapitalforvaltning AS. Godtgjøringsregelverket ble senest behandlet og revidert i styremøtet 8. desember 2016.

I henhold til forskrift om godtgjøringsordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond § 2, skal styret i selskaper som er omfattet av forskriften, fastsette og sørge for at selskapet til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for en godtgjøringsordning som skal gjelde hele foretaket og datterselskaper.

KLP-konsernet skal ha konkurransedyktige lønns- og ansettelsesbetingelser sammenliknet med tilsvarende selskaper, men uten å være lønnsledende. Godtgjøringsordningen skal utformes slik at den er kostnadseffektiv for konsernet.

Konsernets godtgjøringsordninger skal være åpne og prestasjonsbaserte, slik at de i så stor grad som mulig oppleves som rettfærdige og forutsigbare. Det skal være samsvar mellom avtalte krav til prestasjon og den godtgjørelse som gis.

Pensjonsordning

Alle ansatte i KLP er medlemmer av KLPs pensjonsordning.

Frem til 1. mai 2013 har KLP i tillegg hatt en ordning med "Pensjon for lønn over 12 G".

Denne ordningen er endret:

- Personer som ansettes i KLP etter 30. april 2013 omfattes ikke av ordningen.
- Personer som er ansatt før 30. april 2013 og som pr. i dag har lønn under 12G, vil ikke bli omfattet av ordningen selv om de på et senere tidspunkt får lønn over 12 G.
- For personer som har en lønn over 12 G pr. 30. april 2013 gjelder følgende ordning: "De som har lønn ut over 12 x grunnbeløp (G), har en tilleggsdekning som medfører at også fast lønn ut over 12 G medregnes fullt ut som pensjonsgivende. Denne ordningen gjelder kun for medlemstid opptjent direkte i KLP. Dersom pensjonen beregnes etter deltid opptjent som ansatt i KLP, skal også pensjonsgrunnlaget utover 12G reduseres tilsvarende"

B.2 Krav til egnethet

B.2.1 Selskapets interne regler

Selskapet sikrer at alle personer som faktisk leder virksomheten eller innehar andre sentrale funksjoner ("nøkkelfunksjoner") er egnet og skikket for stillingen/vervet. KLPs styre har vedtatt og reviderer årlig en retningslinje for egnet og skikkethet. Retningslinjen inneholder kvalifikasjonskrav som skal sikre hensiktsmessig mangfold av kvalifikasjoner, kunnskap og relevant erfaring for å sikre at selskapet er ledet og ført tilsyn med på en profesjonell måte.

Personer som skal vurderes må fremlegge utfylt og signert skjema for opplysninger til bruk i vurderingen, fastsatt av Finanstilsynet. De aktuelle personene vurderes ved ansettelse/valg, eller ved spesielle situasjoner. Det skal årlig avgis en bekreftelse på at ikke nye forhold har oppstått etter siste vurdering/bekreftelse. Dette er særlig aktuelt i forhold til vandel.

B.2.2 Krav til egnethet; ferdigheter, kunnskap og ekspertise

Krav til det samlede styret

Styret i KLP skal som en del av kvalifikasjonskravet ha tilstrekkelig innsikt og forståelse til å kunne stille spørsmål til administrasjonens vurderinger, forholde seg kritisk til svarene og til å kunne iverksette nødvendige tiltak. Det samlede styret i KLP bør minst ha kvalifikasjoner innen områdene:

- Forsikrings- og finansmarkedet.
- Forretningsmodell og –strategi.
- Virksomhetssystemet, herunder forståelse av de risikoer virksomheten er utsatt for og evne til å håndtere disse.
- Finansiell og aktuariell analyse.
- Regulatoriske rammer og krav.
- Samfunnsforståelse.
- Kunde- og produktkompetanse.

Krav til ledelse og nøkkelfunksjoner

Daglig leder, faktiske ledere og nøkkelfunksjoner må være egnet til å ivareta sine oppgaver og ansvarsområder. Oppgaver og ansvarsområder fremgår av den enkeltes stillingsbeskrivelse. Vurdering av egnethet gjøres av stillingens leder.

B.2.3 Krav til skikkethet (vandel)

Alle personer i ledelsen, nøkkelfunksjoner og styret skal oppfylle krav til skikkethet (vandel).

For personer som nevnt ovenfor vurderer KLP følgende forhold:

- Straffbare forhold
- Sanksjoner mot foretak
- Administrative sanksjoner og gebyrer
- Økonomisk situasjon
- Skattemessige forhold
- Andre forhold

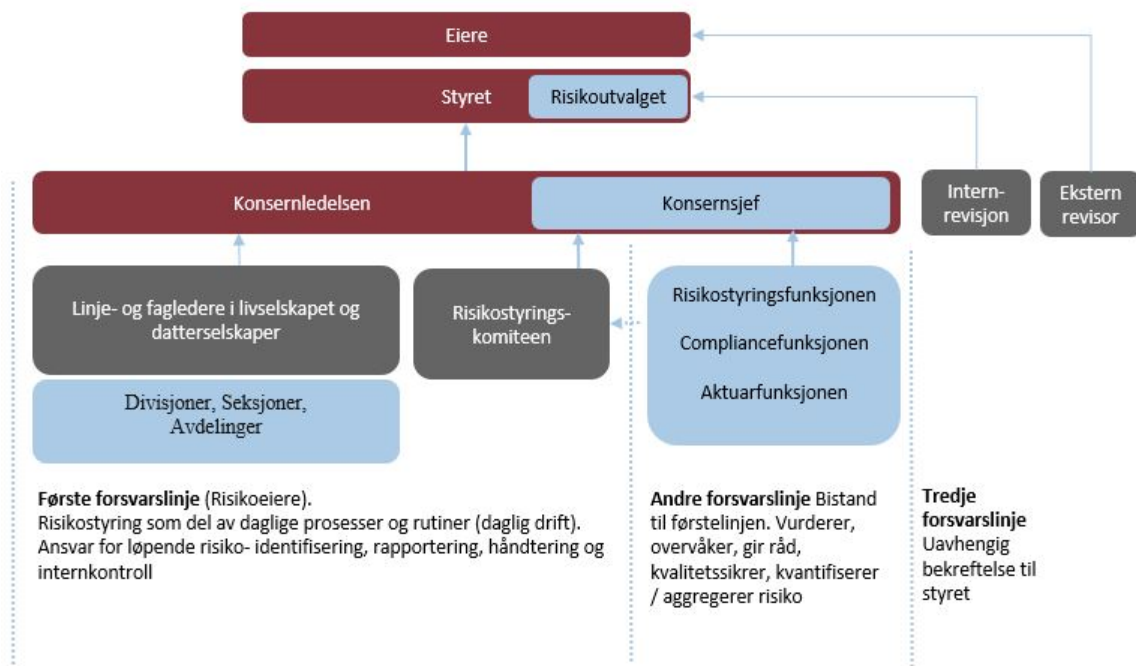
Personer som skal vurderes, må fremlegge kopi av politiattest som ikke er eldre enn tre måneder. Det kan også innhentes informasjon fra de offentlig tilgjengelige registrene Konkursregisteret og Regnskapsregisteret.

Dersom det foreligger overtredelse på noen av de ovennevnte punkter, gjøres en individuell vurdering. Det legges til grunn et forholdsmessighetsprinsipp hvor overtredelsens karakter, overtredelsens alvorlighet, hvorvidt det foreligger en endelig avgjørelse, antallet overtredelser, den aktuelle personens etterfølgende opptreden og tidsaspektet er vesentlige kriterier.

B.3 Risikostyringssystemet, herunder egenvurderingen av risiko og solvens

B.3.1 Organisering av risikostyringssystemet

Risikostyringssystemet i KLP er organisert etter prinsippet om de tre forsvarslinjer. Dette er i tråd med moderne prinsipper for risikostyring og er tilpasset kravene i Solvens II. Organiseringen er illustrert i figur.

Førstelinjen – Risikostyring og forretningsdrift

Konsernsjef og alle ledere og ansatte i de operasjonelle enhetene og datterselskapene utgjør førstelinjen. De har det primære ansvaret for god risikostyring gjennom sitt ansvar for å utføre sitt arbeid i tråd med fullmakter, instruksjoner og retningslinjer. Ledere har også plikt til å etablere forsvarlige rutiner og kontrolltiltak innenfor sine områder.

Andrelinjen – Overvåking og kvalitetssikring

Kontrollfunksjonene som utgjør andrelinjen er risikostyringsfunksjonen, aktuarfunksjonen og compliancefunksjonen. For nærmere beskrivelse av aktuarfunksjonen og compliancefunksjonen, se henholdsvis avsnitt B.6 og B.4.

Risikostyringsfunksjonen ledes av Chief Risk Officer – CRO som rapporterer til Konsernsjef. Leder for Aktuarfunksjonen rapporterer til CRO da denne funksjonen er organisert som en integrert del av risikostyringsfunksjonen. Funksjonens hovedansvar er overvåking av konsernets overordnede risiko, herunder risikostyringssystemet. Funksjonen beregner selskapets kapitaldekning og utarbeider kvartalsvise rapporter som behandles av styret. Gjennomføring av egenvurdering av risiko og solvens er en sentral oppgave for funksjonen.

For å sikre funksjonenes uavhengighet fastsetter Konsernsjefen godtgjørelse for lederne av alle de tre funksjonene. Av samme årsak har de også rett til å rapportere direkte til styret i saker som angår deres ansvarsområder.

Tredjelinjen – Uavhengig bekreftelse

Uavhengig bekreftelse utføres av konsernets egen enhet for internrevisjon samt selskapets eksterne revisor. Internrevisjon er nærmere beskrevet i avsnitt B.5.

Risikostyringskomiteen

Konsernsjefen har etablert en komite som er hans rådgivende organ i saker som angår selskapets overordnede risiko og solvens. I komiteen deltar konserndirektør Økonomi og Finans og de direktører som er sentrale i selskapets risikostyring. Komiteen behandler samlet risikovilje, strategi for samlet risiko, og risikoeksponering på alle vesentlige risikofaktorer, herunder markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko. Komiteen behandler årlig de viktigste forutsetningene som benyttes i beregningen av selskapets kapitaldekning. Komiteen administreres av CRO og støtter CRO i gjennomføringen av selskapets egenvurdering av risiko og solvens.

B.3.2 Implementering av risikostyringssystemet

Risikostyringssystemet i KLP er implementert gjennom retningslinjer, prosesser, rapporter, mandater samt instruksjoner og stillingsbeskrivelser for de rollene som inngår i systemet.

Retningslinjer

Selskapet har utarbeidet et omfattende sett av retningslinjer, regelverk og instruksjoner som sikrer god risikostyring gjennom hensiktsmessige og grundige prosesser og prosedyrer. Retningslinjene revideres årlig og godkjennes av styret. Konsernsjefen fastsetter videre det nødvendige regelverk for å gjennomføre retningslinjene.

De ulike retningslinjene har ulike virkeområder. Enkelte retningslinjer gjelder hele konsernet, men vedtas allikevel i datterselskapenes styrer. Andre retningslinjer gjelder så langt de passer og danner utgangspunkt for datterselskapenes egne retningslinjer. I tillegg vil hvert enkelt datterselskap ha egne retningslinjer for å regulere forhold som er spesifikke for selskapets virksomhet og de lover og regler selskapet er underlagt.

Prosesser/Strategier

Den samlede risikoen i selskapets fordeles gjerne i tre hoveddeler, markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko, herunder strategisk og omdømme risiko.

De viktigste prosessene for markedsrisiko er kapitalforvaltningsstrategi og kapitalplan. Kapitalforvaltningsstrategien vedtas på høsten for det kommende kalenderåret. Her vedtas mål for samlet risiko, rammer for allokering og utforming av selskapets dynamiske strategi for eksponering mot risikable aktiva (handlingsregelen). Kapitalplan utarbeides på vårparten og legger langsiktige føringer for selskapets kapitalisering.

Strategi for forsikringsrisiko vedtas årlig. Risikoen er imidlertid langsiktig i sin natur og strategien ligger i stor grad fast over tid. Operasjonell, strategisk og omdømme risiko vurderes på bakgrunn av den årlige prosessen for risikostyring og interkontroll, se avsnitt B.4.

Rapportering

Rapportering av risiko i KLP skjer på mange nivåer. I hvert styremøte inkluderer Konsernsjefen aktuelle tema i sin orientering samt at en egen orientering om risikostyring og kapitalforvaltning er fast sak på agendaen. Styret mottar også en detaljert månedsrapport om konsernets utvikling. Risikostyringskomiteen følger opp utviklingen i handlingsregelen på hvert møte.

Andrelinjefunksjonene utarbeider kvartalsvise rapporter fra sine områder som styret behandler. I tillegg utarbeider de tre funksjonene hver sin årlige rapport, ORSA, Aktuarfunksjonens rapport og Compliance årsrapport.

B.3.3 Egenvurdering av risiko og solvens

Proessen for egenvurdering av risiko og solvens (ORSA) er fastsatt av styret i en egen retningslinje. Retningslinjen fastsetter hovedprinsipper for prosessen, krav til gjennomføring, ansvarsfordeling, resultatkrav og dokumentasjon. Prosessen gjennomføres årlig på vårparten og behandles normalt på styrets strategisamling i juni.

Forutsetninger

ORSA prosessen bygger i stor grad på selskapets andre prosesser og strategier for styring av risiko og soliditet. Utenom markeds- og forsikringsrisiko, gjøres identifikasjon av risiko i prosessen for risikostyring og internkontroll på høsten. I denne prosessen kvantifiseres også de viktigste risikoene. Kvantifiseringen benyttes i beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko.

Gjennomføring og godkjenning

Risikostyringsfunksjonen har ansvar for å koordinere gjennomføringen av ORSA-prosessen samt å utarbeide rapporten. Prosessen følger et etablert sett av oppgaver som starter med innledende diskusjoner i Risikostyringskomiteen. Her identifiseres momenter det skal legges vekt på i årets prosess, gjerne med bakgrunn i evalueringer og tilbakemeldinger på forrige prosess.

Plan for ORSA og forslag til endringer i relaterte retningslinjer behandles av styret i mars. Arbeid med sensitivitetstester, scenarioanalyser og spesielt utvalgte momenter foregår frem til slutten av mai hvor rapportene ferdigstilles. Det gjennomføres en integrert prosess for KLP som selskap og som konsern, men det utarbeides egne rapporter for hver av disse.

Styret gjennomgår og godkjenner ORSA ved først å behandle en Plan for ORSA og deretter selve rapportene. Dette sikrer styrets eierskap til prosessen. Styrets risikoutvalg gjennomfører i tillegg en utvidet behandling av Plan for ORSA og ORSA rapportene og gir styret sine anbefalinger.

Styret fastsetter sitt solvensbehov basert på de vurderinger som gjøres i ORSA prosessen. KLPs solvensbehov er gitt av det regulatoriske kapitalkravet da dette er høyere enn det som fremkommer ved å benytte egne forutsetninger og metoder.

B.4 Internkontrollsystem

B.4.1 KLPs internkontrollsystem

Risikostyring og internkontroll sikrer KLPs måloppnåelse gjennom identifisering og analyse av relevante risikoer som kan hindre måloppnåelse, samt gjennom iverksetting av effektive tiltak for å håndtere, kontrollere og rapportere risikoene. Styret i KLP har fastsatt retningslinje for risikostyring og interkontroll i KLP. Retningslinjen definerer grunnleggende prinsipper, prosesser, roller og ansvar knyttet til risikostyring og internkontroll. Relevante risikoer og internkontrolltiltak vurderes ved alle beslutninger om vesentlige endringer i virksomheten.

- Risikostyringssystemet bidrar til å sikre KLPs måloppnåelse gjennom:
- Identifisering, måling, overvåking og rapportering av alle vesentlige risikoer som kan hindre måloppnåelse.
- Etablering av hensiktsmessige risikostrategier for å styre risikotakingen.

- Etablering av beredskapsplaner for å håndtere konsekvensene av gjenværende risikoer.

Internkontroll er et element av risikostyringsystemet og bidrar til å sikre måloppnåelse ved å etablere og følge opp interne tiltak for å kontrollere og håndtere risikoene. Virkemidler omfatter organisering, instruksjer, retningslinjer og tiltak.

Følgende prinsipper gjelder for KLPs risikostyring og internkontroll;

- Det skal etableres mål for alle vesentlige virksomhetsområder
- Risikoer knyttet til måloppnåelse skal systematisk identifiseres, vurderes og dokumenteres
- Det skal etableres tiltak for å håndtere og kontrollere vesentlige risikoer
- Det skal etableres hensiktsmessige rapporteringsrutiner for uønskede hendelser

Selskapets ledere, på alle nivåer, skal til enhver tid ha tilstrekkelig oversikt over fastsatte mål, risikoer, nøkkelkontroller og eventuelle uønskede hendelser innenfor sitt område, slik at de løpende kan håndtere risikoer forbundet med virksomheten på en tilfredsstillende måte. Videre bistår andrelinjefunksjonene lederne med å sikre god risikostyring og internkontroll, og gjør uavhengige vurderinger av ledernes styring og kontroll av risiko. KLP har også etablert en Internrevisjon som gir styret en uavhengig vurdering av om internkontrollsystemet fungerer. Styret i KLP vurderer internkontrollen i selskapet minimum årlig.

B.4.2 Compliancefunksjonen

Compliancefunksjonen i KLP bistår styret og ledelsen i å påse at selskapet har implementert effektive prosedyrer for å sikre etterlevelse av gjeldende rammeverk, herunder rammeverket for effektiv styring og kontroll.

Compliancefunksjonen identifiserer, overvåker og rapporterer risiko for manglende etterlevelse i KLP, har oversikt over de vesentlige risikoene knyttet til manglende etterlevelse i konsernet, og er en aktiv sparringspartner overfor styret, ledelsen og ansatte i konsernet i forhold til den operative håndteringen av risiko for manglende etterlevelse.

Compliancefunksjonen arbeider både forebyggende gjennom rådgivning og veiledning, og gjennomfører kontrollaktiviteter for å påse at internkontrollen i virksomheten er effektiv. Dog er aktivitetene særlig rettet mot rådgivning, dialog, tilstedeværelse og opplæring. Målet for aktivitetene er å utvikle en organisasjonskultur der etterlevelse av rammeverket har en iboende verdi.

Leder for Compliancefunksjonen rapporterer til Konsernsjef og orienterer uoppfordret ledelsen om forhold som har eller kan få vesentlig betydning for virksomheten. Alvorlige brudd på lover og regler eller vesentlig økt risiko for manglende etterlevelse rapporteres uten ugrunnet opphold til Konsernsjef og Styreleder.

For å sikre funksjonens uavhengighet, har ansatte i Compliancefunksjonen ikke utførende eller besluttsende roller i virksomheten som funksjonen er satt til å overvåke. Dette er ikke til hinder for at funksjonen bistår ledelsen i å utvikle hensiktsmessige prosesser, rutiner og metodikk som sikrer en effektiv oppfølging av ledernes kontrollansvar.

B.5 Internrevisjonsfunksjon

B.5.1 Hvordan internrevisjonen utøves

Basert på risikovurderinger mm utarbeides det en revisjonsplan for områder som skal revideres (revisjoner). Områdene som revideres er drifts- og støtteprosesser,

risikostyringssystemer, IT-systemer og IT-sikkerhet, produkter og regulatoriske pålegg. Revisjonsplanen vedtas av styret.

Resultatet av revisjonen blir gjennomgått med operativ og ansvarlig leder for området som er revidert, de tar stilling til anbefalinger, og setter frist for implementering av anbefalingen(e). Revisjonsrapportene blir gjennomgått i revisjons- og risikoutvalget før konklusjonene og anbefalingene blir forelagt styret. Status på gjennomføring av anbefalingene blir forelagt styret i internrevisjonens årsrapport. I internrevisjonens årsrapport gis det en vurdering av virksomhets- og risikostyringen og vurdering av internkontrollen på hovedområder.

For å kunne utøve internrevisjonen på en god måte følger internrevisjonen med på intern driftsrapportering, styresaker, rapporter og har kommunikasjon med ledelsen, risikostyrings-, compliance- og aktuarfunksjonen og eksterntrevisor.

På eget initiativ eller etter anmodning fra administrasjonen, gjennomfører internrevisjonen også ad hoc undersøkelser eller oppgaver innen kontrollrelaterte problemstillinger.

B.5.2 Hvordan internrevisjonen forblir uavhengig og objektiv i forhold til virksomheten som undersøkes

Internrevisjonen er underlagt styret og skal i sitt arbeide være faglig uavhengig i forhold til de områder og personer som revideres. Styret foretar ansettelse, avskjedigelse og fastsetter betingelser for leder for internrevisjonen.

Internrevisjonen har ikke noe operativt ansvar, resultatansvar eller beslutningsmyndighet innenfor de ulike virksomhetsområdene. Internrevisjonen skal således ikke gjennomføre løpende driftsoppgaver, foreta beslutninger eller utføre andre aktiviteter som svekker uavhengigheten eller objektiviteten.

Lederen av internrevisjonen skal årlig bekrefte overfor styret at internrevisjonen er uavhengig. I retningslinje fra styret er internrevisorene pålagt å følge gjeldende lover, forskrifter og eventuelle pålegg fra Finanstilsynet og etiske regler og standarder gitt av The Institute of Internal Auditors.

Hvert femte år gjennomføres det en eksternt evaluering av internrevisjonen i KLP konsernet, den siste ble gjennomført i 2013. Revisjonsutvalget i KLP gjennomgår evalueringen og kommuniserer resultatet av denne til styret i KLP.

B.6 Aktuarfunksjon

Kommunal Landspensjonskasse (KLP) har en aktuarfunksjon med ansvar og arbeidsoppgaver som beskrevet i regelverket for Solvens II. Aktuarfunksjonen er organisert som en integrert del av risikostyringsfunksjonen, men for å sikre uavhengighet har leder for aktuarfunksjonen rett og plikt til å rapportere til konsernsjef og styret i alle saker som ligger innenfor funksjonens ansvarsområde. Det er ikke tillagt funksjonen noe ansvar eller arbeidsoppgaver innen ivaretagelse av forsikringskundene etter forsikringsvirksomhetsloven.

Aktuarfunksjonen kan bruke fagressurser i andre enheter til spesifiserte oppgaver, men i slike tilfeller skal leder for aktuarfunksjonen påse at det ikke oppstår interessekonflikter for funksjonen eller de personer som utfører arbeid for funksjonen.

Leder for aktuarfunksjonen er utdannet aktuar fra Universitetet i Oslo og er medlem av Den norske Aktuarforening. Vedkommende er medlem i risikostyringskomiteen i KLP og har også tilgang til styresaker i KLP og deltar i styremøter der aktuarielle og risikofaglige temaer diskuteres.

Aktuarfunksjonen utarbeider, ifølge vedlegg til forskrift om utfyllende regler til Solvens II-forskriften, minst én gang per år en skriftlig rapport som skal framlegges for styret i KLP. Rapporten skal dokumentere alle oppgaver som aktuarfunksjonen har utført, samt resultatene av dem, og skal klart identifisere eventuelle mangler og gi anbefalinger om hvordan manglene bør rettes opp.

B.7 Utkontraktering

Selskapets retningslinjer for utkontraktering ble sist revidert og behandlet i styremøte 2. november 2016. De fleste endringene i denne revisjonen var struktur og språk, for å gjøre innholdet lettere tilgjengelig. Det ble også gjort et par endringer på bakgrunn av styrets tilbakemeldinger ved forrige behandling av retningslinjen, enkelte endringer vedrørende utkontraktering av IKT-virksomhet, og en endring knyttet til personvern.

Retningslinjen skal sikre at utkontraktering fra KLP skjer på en forsvarlig måte, og i henhold til gjeldende regelverk. Det gis veiledning i hva som skal ansees som utkontraktering for KLP (livselskapet), og selskapets ansvar ved slik utkontraktering. Videre fastsetter retningslinjen krav til forsvarlighetsvurdering, meldeplikt, krav til utkontrakteringsavtalen og krav til kontroll av oppdragstakers virksomhet.

Retningslinjene inneholder følgende:

- Formålet
- Virkeområde
- Selskapets ansvar ved utkontraktering
- Nærmere om hva som anses som utkontraktering i et skadeselskap
- Overordnede prinsipper for utkontraktering
- Meldeplikt
- Krav til oppdragsavtalen
- Kontroll av oppdragstakers virksomhet
- Oversikt over utkontraktert virksomhet
- Forhold til annet regelverk. Revisjon
- Dokumenthistorikk.

Utkontraktering av kritiske eller viktige funksjoner

- Hovedavtale om kapitalforvaltning og administrative tjenester. Konsernintern utkontraktering.
- Avtale som regulerer forvaltning – herunder kjøp / salg av fast eiendom eiet av KLP bortsett fra eksterne eiendomsfond. Konsernintern utkontraktering.
- Avtale om applikasjonsdrift og infrastrukturdrift for forretningssystemene til Livdivisjonen (og flere datterselskap), samt KLPs kundeløsninger som klp.no, MinSide og Kundeside. Ekstern utkontraktering.
- Avtale om applikasjonsforvaltning, applikasjonsdrift og infrastrukturdrift. Ekstern utkontraktering.
- Avtale om drift av eksternt nettverk (WAN) og drift av telefoni. Ekstern utkontraktering.

B.8 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om risikostyringssystemet anses dekket i det foregående.

C. Risikoprofil

Risikoene konsernet er utsatt for består av tre hoveddeler:

- Markeds- og motpartsrisiko
- Forsikringsrisiko
- Operasjonell, strategisk og omdømmerisiko

Morselskapets dominerende stilling i konsernet innebærer at konsernets eksponering mot disse risikoene vil være totalt dominert av morselskapets virksomhet.

C.1 Forsikringsrisiko

Forsikringsrisiko i konsernet domineres av morselskapets virksomhet innen offentlig tjenstepensjon hvor opplevelsesrisiko er størst. Skadeforsikringsrisiko kommer i tillegg til livsforsikringsrisiko og antas å være lite korrelert med denne. Således er dette attraktivt for risikospredningen i konsernet. Under gis en beskrivelse av konsernets forsikringsrisiko basert på forsikringsrisikoen i Kommunal Landspensjonskasse (KLP). For forsikringsrisikoen knyttet til KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS, vises til SFCR rapportene for disse selskapene, pkt. C.1.

De viktigste forsikringsrisikoene for KLP er opplevelsesrisiko (langt liv) og uførhet. Det primære risikomessige styringsredskap er å holde et robust premie- og avsetningsnivå med derav følgende lav sannsynlighet for underskudd på forsikringsrisiko.

Ettersom det er gitt ved tariffavtaler hva forsikringsdekningene i offentlig tjenstepensjon (OfTP) må omfatte, er i praksis forsikringsrisikoen gitt innenfor de rammer som her er beskrevet. Det er videre et generelt krav om premieutjevning, dvs. at kunder ikke kan prises individuelt, med unntak for rentegarantipremie og kapitalforvaltningskostnader.

Forsikringsrisiko og utviklingen i markedet for relevante forsikringsprodukter (pensjonsprodukter) redegjøres for årlig i en egen rapport fra Aktuar/Produkt. Sammen med denne rapporten fastsetter styret årlig strategi for forsikringsrisiko.

Opplevelsesrisiko

Fordi alderspensjon etter 67 år i OfTP levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon, vil de potensielle økonomiske konsekvenser i fremtiden av utvikling mot lengre levetid være begrenset. Hvis levetiden øker mer enn de forventninger som er lagt til grunn av SSB, vil det medføre en nedjustering av opptjent alderspensjon i forhold til det som er forsikret og finansiert i utgangspunktet for alle årskull som ennå ikke er fylt 61 år.

K2013 var basert på livselskapenes erfaringsdata t.o.m. 2009. KLPs egne erfaringsdata for perioden 2010-2015 underbygger at sikkerhetsmarginene er tilfredsstillende. Hvis det blir aktuelt å erstatte dagens tariffen med nye og sterkere tariffen, vil dette igjen bety opptrappingsplaner som eventuelt også kan belaste egenkapitalen som følge av myndighetenes antatte krav om egenkapitalbidrag ved oppservering også i fremtiden. Dette er den reelle tapsrisiko i selskapene for lengre levetid.

Et brått fall i dødeligheten "over natten", slik stresstester for solvensformål tar utgangspunkt i, er en langt mindre reell risiko, men selskapene må likevel ha en soliditet som tåler dette ettersom slike stresstester er vesentlige for kapitalkravene selskapene står overfor under Solvens II.

Uførhet

Uføreordningen i OfTP ble endret fra 1. januar 2015 som følge av pensjonsreformen. Folketrygden dekker etter dette en langt større andel av de totale uføreytelser enn tidligere. For nye pensjonstilfeller er derfor uføreytelser fra OfTP som utbetales samtidig med uførepensjon fra folketrygden, vesentlig lavere enn med gammel ordning. Fra 1. januar 2015 innførte KLP også nye premietariffer for uførhet som reflekterer erfaringene med uførerisiko i KLPs bestand t.o.m. 2013.

Avgangsrisiko

Kunder med offentlig tjenstepensjon hos KLP kan ved hvert årsskifte velge å flytte til en annen leverandør. Kunden får da med seg de midler som er tilordnet kunden, men tar også med seg alle forsikringsforpliktelsene knyttet til kundeforholdet. I tillegg får kunden med seg sin andel av innskutt egenkapital. Opptjent egenkapital blir derimot igjen i KLP. Resultatet av at en kunde flytter er derfor en forbedring av selskapets soliditet.

Om en kunde velger å lukke sin offentlige tjenstepensjonsordning eller om en ansatt hos en kunde slutter, utstedes ikke fripoliser. Opptjente rettigheter videreføres og kunden fortsetter å betale rentegarantipremie for disse. KLP er derfor ikke utsatt for samme problematikk som i private tjenstepensjonsordninger. Flytting av kunder anses som en strategisk risiko for selskapet bare om omfanget blir betydelig. Avgang er ikke en risiko for selskapets soliditet.

I beregning av kapitalkrav i Solvens II er avgang kategorisert som en forsikringsrisiko. Kapitalkravet knyttet til avgangsrisiko er betydelig da standardmetoden krever at for KLPs ordninger må en anta at 70 prosent av kundene flytter. Kapitalkravet oppstår ved at fremtidige marginer som er regnet inn i selskapets kapital forsvinner. Dette fører til at kapitalkravet for forsikringsrisiko er betydelig høyere enn det som beregnes for opplevelsrisiko og uførhet alene.

C.1.1 Måling av forsikringsrisiko

KLPs medlemsbestand består av godt over 1 million yrkesaktive, pensjonister og fratrådte medlemmer med pensjonsrettigheter fordelt på seks relativt homogene risikogrupper. Dersom vi i denne sammenhengen ser bort fra avgangsrisiko, så er forsikringsrisikoen i alle risikogruppene dominert av opplevelsrisiko og uførerisiko – begge kjennetegnet ved små variasjoner i målbar risiko fra år til år.

Oppfølging av uføre- og opplevelsrisikoen foretas likevel kvartalsvis via rapporter med grunnleggende risikoposteringer fra KLPs medlemssystem, mens full analyse inklusiv beregning av risikoresultat foretas som ledd i en årlig prosess. Analysen består av statistisk bearbeiding av relevante data i medlemsbestanden med tanke på måling av utviklingen i dødelighet og uførhet, for dermed å kunne fastsette et beste estimat for hvordan man mener utviklingen vil være i de kommende årene. Den forventede utviklingen tallfestes ved at det utledes evt. nye rater for dødelighet og uførhet - basis for beste estimat-forutsetninger i Solvens II og evt. justert tariff (før actuariell sikkerhetsmargin) for premie- og reserveberegninger.

C.1.2 Styring av forsikringsrisiko

Forsikringsrisiko styres hovedsakelig ved å holde et robust premie- og avsetningsnivå. Det legges videre vekt på å bruke risikoutjevningfondet. Kundeseleksjon og reassuransse benyttes i mindre grad.

Risikoutjevningfondet

Det legges vekt på å bruke risikoutjevningfondet (RUF) for å minimalisere risikoen for at eventuelle tap på forsikringsrisiko belaster annen egenkapital enn RUF. Selskapet har andledning til å avsette maksimalt halvparten av risikoresultatet til risikoutjevningfondet ,

mens resten skal tilføres kundenes premiefond. RUF kan benyttes til å dekke eventuelle negative risikoresultat.

Under oppreserveringen for lengre levetid som ble sluttført i 2014, var det i praksis et myndighetskrav at risikooverskudd isteden skulle anvendes til oppreservering, noe KLP også gjorde. I 2013 benyttet KLP også allerede avsatte midler i RUF som bidrag til oppreserveringen for de kontrakter som hadde det største gjenstående behovet for oppreservering. Fra og med 2015 er tidligere vedtatt praksis gjenopptatt med maksimal avsetning til RUF. Dette er et tilfredsstillende nivå som det er ønskelig å kunne vedlikeholde gjennom de årlige disponeringer fremover. RUF utgjør nå 3,9 mrd.

Kundeseleksjon

Ettersom KLP først og fremst er til for å levere tjenstepensjonsløsninger til kommuner, fylkeskommuner og helseforetak, anses det uaktuelt å ekskludere noen i disse kundekategoriene fra å få tilbud fra KLP ut fra risikomessige hensyn.

KLP kan for øvrig unnlate å tilby OfTP til virksomheter som representerer en uforholdsmessig stor risiko. Dette gjelder primært når erfaringsdata indikerer en spesielt stor uførerisiko, men svært få av våre potensielle kunder har en slik uførehypighet og det er derfor meget sjelden at noen avvises.

Reassuranse

Risikoavlastning kan oppnås gjennom reassuranse. Omfanget av reassuranseavdekninger vurderes i forhold til selskapets risikobærende evne og produktenes karakter.

KLP har en katastrofereassuranseavtale som dekker inntil 300 millioner kroner utover KLPs egenregning på 50 millioner kroner, dersom det som følge av én og samme hendelse påløper erstatninger utover 50 millioner kroner. Avtalen sikrer KLP mot vesentlig tap som følge av katastrofepregede begivenheter av meget stort omfang, for eksempel en flyulykke som involverer et stort antall kommuneansatte forsikret i KLP. Det har aldri inntruffet katastrofehendelser av en slik størrelse i KLPs forsikringsbestand, men slike hendelser er ikke utenkelige.

At KLP ikke har reassuransebehov utover dette har sin årsak i selskapets størrelse - og derav følgende store risikobærende evne – og karakteristika ved selskapets produktportefølje.

C.2 Markedsrisiko

Markeds- og motpartsrisiko for konsernet er helt dominert av Kommunal Landspensjonskasse sine porteføljer. Den dominerende risikoen er aksjene i morselskapets kollektivportefølje. Aksjeandelen styres dynamisk gjennom en handlingsregel og vil være den dominerende risikoen så lenge kundebufferne er tilstrekkelige for å holde en aksjeandel i tråd med langsiktige mål.

Under vil derfor konsernets markedsrisiko beskrives med utgangspunkt i Kommunal Landspensjonskasses (KLP) markedsrisiko. For markedsrisikoen i KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS, vises til omtale i de respektive selskaps SFCR rapporter pkt. C.2.

Markedsrisikoen i KLP oppstår i forvaltningen av pensjonsmidlene og egenkapitalen i selskapet. Målet i den langsiktige forvaltningen er å sette sammen en portefølje som i forhold til forpliktelsene gir høyest mulig avkastning, gitt begrensninger på risikotakning.

Det er videre et mål å beskytte egenkapitalen og oppnå en stabil avkastning. Risikostyringen innrettes slik at selskapet kan opprettholde et visst nivå på risikable aktiva over tid.

For å støtte opp om disse målene er følgende prinsipper lagt til grunn i kapitalforvaltningen:

- Langsiktig investeringsperspektiv og bredt sammensatte porteføljer
- Høy andel aktiva med lav risiko
- Kontinuerlig risikostyring og risikoovervåkning
- Stor grad av markedseksponering (indeksforvaltning)
- Ansvarlig forvaltning i tråd med retningslinjer for ansvarlige investeringer

KLPs markedsrisiko består av aksjerisiko, eiendomsrisiko, kredittrisiko, renterisiko, konsentrasjonsrisiko og valutarisiko.

Aksjer

Aksjeporteføljen i kollektivporteføljen inneholder både norsk eksponering, global eksponering og eksponering i fremvoksende markeder. Det er også noen mindre investeringer i spesialfond, private equity og andre egenkapitalinvesteringer. Forvaltningen skjer hovedsakelig gjennom mandater til KLP Kapitalforvaltning AS.

I selskapsporteføljen settes investeringsbegrensninger i forhold til total forvaltningskapital i selskapsporteføljen. Aksjeporteføljen består av investeringene av anleggsaksjer og omløpsaksjer samt aksjer i datterselskap og tilknyttede selskap i henhold til styrebeslutning.

Eiendom

KLPs portefølje av eiendom forvaltes i datterselskapet KLP Eiendom AS. Investeringene i eiendom er i hovedsak i Norge. Det legges vekt på lange leiekontrakter med solide motparter. KLPs grunnleggende forvaltningsfilosofi er besittelse av høykvalitetseiendom i sentrale strøk.

Eiendomseksponeringen i selskapsporteføljen består av KLPs hovedkontor og festetomter med en lav risiko.

Renter

Forsikringsforpliktelsene har lang durasjon, men det er ikke hensiktsmessig å ha samme durasjon i investeringene. Slike investeringer er vanskelig tilgjengelige og regulatorisk vil durasjonen oppleves å være kort siden KLP kan kreve rentegarantipremie.

Renterisiko er derfor ikke en vesentlig bidragsyter til KLPs kapitalkrav, men vedvarende lave renter er selvfølgelig en stor utfordring for selskapets evne til å generere god avkastning for sine kunder.

Risiko for at selskapet ikke oppnår avkastning over den garanterte avkastningen er redusert innenfor det enkelte år ved at en betydelig andel av renteinvesteringene føres til amortisert kost i regnskapene.

Annet

De grunnleggende prinsipper for kapitalforvaltningen nevnt over, kombinert med forvaltningsmandater og rammer som begrenser eksponering mot enkeltutstedere, innebærer at KLP i minimal grad er eksponert for konsentrasjonsrisiko.

KLP valutasikrer sine porteføljer med få unntak. Selskapet har derfor lite valutarisiko.

Det har ikke vært vesentlige endringer i markedsrisikoen i 2016.

C.2.1 Måling av markedsrisiko

De til enhver tid gjeldende risikomål utledet av målene om å beskytte egenkapitalen og opprettholde risikokapasiteten over tid, følges jevnlig opp og rapporteres på hvert styremøte. Risikoen måles både mot årets slutt og med rullerende ett års horisont.

Det utarbeides årlige rammer for aktivaallokering, renterisiko, kreditt risiko, valutarisiko, eiendomsrisiko, likviditetsrisiko, motparts- og konsentrasjonsrisiko.

Alle investeringer skal kunne registreres, måles og rapporteres i henhold til enhver tid gjeldende eksterne og interne retningslinjer for risikoovervåking og rapportering. Dette innebærer at selskapet ikke skal handle instrumenter uten at man har utviklet kompetanse og systemer som sikrer en forsvarlig oppfølging.

C.2.2 Styring av markedsrisiko

Risikoen i kundeporteføljene settes sammen slik at risikoen for trekk på egenkapitalen som følge av negativt renteresultat er lav. Det fastsettes årlige investeringsrammer for de ulike aktivaklasser og porteføljesammensetningen for hver enkelt aktivaklasse er som hovedregel godt diversifiserte porteføljer slik at den usystematiske risikoen er svært begrenset.

I tillegg styres risikoen i porteføljene dynamisk med handlingsregler. Dette innebærer at risikoen i kundeporteføljene løpende tilpasses den risikobærende evne. Gjennom året vil utviklingen av gevinst/tap gi signaler til handlingsregelen om å foreta tilpasning av risikoeksponeringen gjennom kjøp og salg. Tilpasningene vil normalt skje i aksjemarkedet, så lenge aksjer gir det største bidraget i kollektivporteføljens totale risiko.

C.3 Kredittrisiko

Konsernets kreditt- og motpartsrisiko domineres også av morselskapets risiko på dette området. Under vil derfor omtalen av konsernets eksponering mot denne risikoen baseres på Kommunal Landspensjonskasse (KLP) sin omtale av denne risikoen. For KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS vises til de respektive selskaps SFCR-rapporter pkt. C.3. KLP Banken bidrar med noe rente- og kreditt risiko fra sin virksomhet, men kapitalkravet for banken inngår i konsernets solvenskravsberging.

Kreditt- og motpartsrisiko er en del av markedsrisikoen og inngår på tilsvarende måte som øvrige markedsrisiko i de ulike risikovurderinger og analyser som gjennomføres.

C.3.1 Måling og styring av kreditt risiko

Kreditt risiko klassifiseres minst årlig etter land, rating og sektorer.

Vurderinger av tapsavsetninger/verdsettelse og mislighold gjøres i tråd med gjeldende regnskapsprinsipper.

Det utarbeides i tillegg kreditt rammer på all kreditt eksponering før investering foretas og disse fastsettes av egen kredittkomité. Dette sammen med krav til diversifisering i mandatene, sikrer at porteføljer uten bredt sammensatte indekser (f.eks. anleggsporeføljen og norske obligasjonsporteføljer) har begrenset usystematisk risiko.

KLP-konsernets kreditt eksponering mot motparter måles mot vedtatte rammer gitt av leder av kredittkomiteen. Rammene er gjenstand for årlig gjennomgang, og følges opp gjennom året ved kvartalsvise møter.

Rammene for norsk kreditt er i hovedsak basert på interne kredittvurderinger. Kredittgivning mot utenlandske låntakere er i stor grad basert på eksterne ratinger fra anerkjente ratingbyråer.

C.4 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisikoen i konsernet anses som svært begrenset. Morselskapets porteføljer består for en stor del av likvide investeringer. Samtidig er kontantstrømmene knyttet til virksomheten store i forhold til likviditetsbehovet knyttet til den løpende driften. Selskapene i konsernet har ansvar for egen likviditetsstyring. For deres likviditetsrisiko vises til forsikringsselskapenes SFCR-rapporter pkt. C.4 og ICAAP-rapporter for selskapene i konsernet (KLP Banken AS og KLP Kapitalforvaltning AS) som er underlagt egne krav til likviditet.

C.4.1 Forventet fortjeneste i framtidige premier

Konsernets forventede fortjeneste i framtidige premier summerer seg til 10,4 milliarder kroner.

C.5 Operasjonell risiko

I KLP defineres operasjonell risiko som

"Risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser".

De operasjonelle risikoene med størst bidrag til kapitalbehovet anses å være feil i gjennomføringen av handlingsregelen og beslutninger basert på feil i måling- og modellering av risiko. KLP anser ikke å ha høyere operasjonell risiko enn det som er normalt for sammenlignbare selskaper.

KLPs eiendomsinvesteringer er samlet i datterselskapet KLP Eiendom AS som både drifter og utvikler eiendom. Dette medfører noe utradisjonell operasjonell risiko for et konsern i forsikringsbransjen. Selskapet har egne ISO sertifiserte prosesser for måling og styring av sin operasjonelle risiko.

Kapitalkravet for operasjonell risiko for KLP konsernet beregnes på bakgrunn av de enkelte operasjonelle risikoer for selskapene underlagt Solvens II (KLP, KLP Bedriftspensjon AS og KLP Skadeforsikring AS) i tillegg til KLP Bankholding AS og KLP Kapitalforvaltning AS. Den operasjonelle risikoen for konsernet domineres av morselskapet. Kapitalkravet for operasjonell risiko utgjør 2,1 mrd. kroner for konsernet mens tilsvarende tall for KLP er 2,0 mrd.

Omtalen av konsernets operasjonelle risiko vil derfor være basert på omtalen av Kommunal Landspensjonskasse (KLP) sin operasjonelle risiko. For øvrige forsikringsselskaper i konsernet vises til de respektive SFCR rapportene pkt. C.5. For datterselskapene som er underlagt rapporteringsplikt fra annet regelverk (ICAAP-rapportering), inngår kapitalkravet fra disse selskapene i konsernets beregning av solvenskapitalkrav.

C.5.1 Måling og styring av operasjonell risiko

KLP gjennomfører årlig en prosess for risikostyring og internkontroll hvor lederne i alle avdelinger identifiserer operasjonelle risikoer innen sine ansvarsområder. Sannsynlighet og konsekvens vurderes for hver risiko og det vurderes om risikoene er akseptable eller om det må/bør iverksettes risikoreduserende tiltak. Tiltak som er identifisert tidligere følges opp og inngår i vurderingene. De identifiserte risikoene sammenstilles for hver divisjon. Til slutt utarbeides en liste for selskapet. Denne listen inngår i konsernets liste.

Compliancefunksjonen fasiliterer prosessen og rapporterer resultatene til ledelsen og styret. Strategisk risiko og omdømmerisiko vurderes særskilt.

Internkontrollprosessen suppleres med en verdsettelse av de vesentligste operasjonelle risikoene. I selskapets egenvurdering gjøres en beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko basert på verdsettelsen. Dette kapitalbehovet har hatt en relativt stabil utvikling og er vesentlig lavere enn det som beregnes regulatorisk med standardformelen.

C.6 Andre vesentlige risikoer

Det anses at alle vesentlige risikoer er dekket i den foregående beskrivelsen.

C.7 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om foretakets risikoprofil anses dekket i det foregående.

D. Verdssettelse for solvensformål

D.1 Eiendeler

Eiendelsklasse, mrd. kroner	Solvens II	Regnskap
Immaterielle eiendeler	0,0	0,3
Eiendeler ved skatt (utsatt skattefordel)	13,4	0,3
Eiendom til eget bruk	1,5	1,5
Eiendom (annet enn til eget bruk)	57,5	57,5
Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser	2,6	2,6
Aksjer mv.	27,3	27,3
Obligasjoner	220,0	210,1
Verdipapirfond mv.	132,4	132,4
Derivater	1,6	1,6
Innskudd annet enn kontantekvivalenter	1,6	1,6
Eiendeler knyttet til kontrakter med investeringsvalg	1,7	1,7
Utlån	53,4	52,9
Gjenforsikringsandel av forsikringstekniske bruttoavsetninger	0,1	0,1
Andre eiendeler*	12,6	12,6
Totalt	525,8	502,6

*Andre eiendeler består av: "Kontanter og kontantekvivalenter", "Fordringer på forsikringstakere", "Fordringer på reassurandører", "Andre fordringer" og "Diverse andre eiendeler".

D.1.1 Immaterielle eiendeler

Verdssettelse Solvens II:

Immaterielle eiendeler er vurdert til null. Under Solvens II verdsettes immaterielle eiendeler til null med mindre eiendelen kan selges separat og at det kan godtgjøres en markedsverdi for den.

Verdssettelse regnskap:

Immaterielle eiendeler er regnskapsmessig vurdert til kost, og avskrives lineært over antatt brukstid. Minst årlig vurderes det om gjenvinnbart beløp minst tilsvarer bokført verdi. Dersom gjenvinnbart beløp er lavere enn bokført verdi, nedskrives verdien til gjenvinnbart beløp. Immaterielle eiendeler inngår i regnskapsbalansen med kr. 0,3 milliarder kroner.

D.1.2 Eiendeler ved skatt (utsatt skattefordel)

Verdssettelse Solvens II:

Utsatt skatt slik det rapporteres på Solvens II-balansen splittes i en utsatt skattefordel på 13,4 milliarder, og en utsatt skatteforpliktelse på 15,7 milliarder.

Denne verdssettelsen tar utgangspunkt i den regnskapsmessige beregningen, men regner i tillegg inn effekten av eiendeler og forpliktelser med annen verdssettelse under Solvens II enn i regnskapet. Dette omfatter forsikringsforpliktelser, finansielle forpliktelser og renteporteføljer verdsatt til amortisert kost i regnskapet. På grunn av det midlertidige fradraget er forsikringsforpliktelsene ved årsslutt 2016 verdsatt likt som i regnskapet og gir ikke grunnlag for utsatt skatt. Finansielle forpliktelser er verdsatt noe høyere på Solvens II-balansen, noe som gir opphav til en utsatt skattefordel. Eiendeler i renteporteføljer verdsatt til amortisert kost i regnskapet er verdsatt høyere på Solvens II-balansen, som dermed gir opphav til en utsatt skatteforpliktelse.

Verdsettelse regnskap:

Utsatt skattefordel er i regnskapet oppført med 0,3 milliarder kroner. Dette representerer nominell verdi med fratrukk for eventuell nedvurdering av den andelen som antas å ikke kunne utnyttes og således ikke ha noen verdi. Nominell verdi er beregnet med utgangspunkt i forskjeller mellom regnskapsmessig og skattemessig tidfesting av verdiendring på eiendeler og gjeld. I den grad disse forskjellene vil reversere på et senere tidspunkt, oppstår det utsatt skatt (regnskapsmessig inntekt tas før skattemessig inntekt) eller utsatt skattefordel (skattemessig inntekt tas før regnskapsmessig inntekt). Midlertidige forskjeller utlignes mot hverandre i den grad de antas å reversere innenfor samme tidsrom og forskjellene kan utlignes gjennom konsernmessige disposisjoner. Netto midlertidige forskjeller som innebærer at foretaket har forskuttert skattemessig inntekt/utsatt skattemessig fradrag er regnskapsført som utsatt skattefordel.

D.1.3 Eiendom til eget bruk

Verdsettelse Solvens II:

Eiendom til eget bruk verdsettes til virkelig verdi.

Virkelig verdi beregnet ut i fra en intern verdsettelsesmodell ettersom det ikke anses å være et aktivt marked med observerbare priser i eiendomsmarkedene KLP investerer i. For å kvalitetssikre den interne verdsettelsesmodellen takseres regelmessig et utvalg av eiendomsmassen til konsernet av eksterne, uavhengige og kvalifiserte aktører. Ved vesentlig avvik fra egen vurdering av virkelig verdi analyseres differansene og verdsettelsesmodellens parametere justeres dersom dette viser seg nødvendig.

Verdsettelse regnskap:

Regnskapsmessig verdsettes eiendom til eget bruk til virkelig verdi med bruk av revalueringmetoden. Det innebærer at eiendom til eget bruk avskrives løpende, med påfølgende revaluering til virkelig verdi. Beregning av virkelig verdi samsvarer med beregningen beskrevet under verdsettelsen under Solvens II.

D.1.4 Eiendom (annet enn til eget bruk)

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Eiendomsinvesteringene verdsettes til virkelig verdi på tilsvarende måte som for fastsettelse av virkelig verdi av eiendommer til eget bruk, se beskrivelse i punkt D.1.3.

D.1.5 Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser

Verdsettelse Solvens II:

Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, vurderes til virkelig verdi. Virkelig verdi er estimert å tilsvare netto eiendeler og gjeld i datterforetaket vurdert til virkelig verdi.

Verdsettelse regnskap:

Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, er vurdert etter egenkapitalmetoden. Dersom datterforetakets regnskap er utarbeidet med grunnlag i andre prinsipper enn KLPs regnskapsprinsipper, omarbeides datterforetakets regnskap til KLPs prinsipper før KLPs resultatandel inntas i regnskapet.

D.1.6 Aksjer m.v.

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Aksjer m.v. verdsettes til virkelig verdi. Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold.

En aksje anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Dersom markedet for aksjen ikke er aktivt, eller aksjen ikke er notert på børs eller tilsvarende, benyttes verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår og henvisning til omsetning av lignende instrumenter. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsspesifikk informasjon.

D.1.7 Obligasjoner

Verdsettelse Solvens II:

Investeringer i obligasjoner er verdsatt til virkelig verdi. Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsspesifikk informasjon.

Verdsettelse regnskap:

Investeringer i obligasjoner er i regnskapet delvis fastsatt til virkelig verdi, delvis til amortisert kost. For den andelen som verdsettes til virkelig verdi, er det ingen avvik fra verdsettelsesprinsippene beskrevet under Solvens II.

Obligasjoner hvor hensikten er å motta en fastsatt rente i hele restløpetiden, er regnskapsmessig verdsatt til amortisert kost. Dette utgjør 139,5 av totalt 210,1 milliarder kroner. Differansen i verdsetting utgjør 9,9 milliarder kroner.

Obligasjoner måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten.

D.1.8 Verdipapirfond m.v.

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Verdipapirfond m.v. verdsettes til virkelig verdi, se beskrivelse under D.1.6.

Verdipapirfond m.v. inneholder også investeringer i Private Equity-fond. Disse fondenes virkelige verdi baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines (IPEV Guidelines). Disse retningslinjene

fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene som ligger i fondene.

D.1.9 Derivater

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Derivater verdsettes til virkelig verdi.

D.1.10 Innskudd annet enn kontantekvivalenter

Verdsettelse Solvens II:

Innskudd annet enn kontantekvivalenter verdsettes til virkelig verdi.

Verdsettelse regnskap:

Innskudd annet enn kontantekvivalenter verdsettes til nominelt innestående beløp.

D.1.11 Eiendeler knyttet til kontrakter med investeringsvalg

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Eiendeler knyttet til kontrakter med investeringsvalg består av andeler i verdipapirfond. Disse verdsettes til virkelig verdi, se beskrivelsen i punkt D.1.8.

D.1.12 Utlån

Verdsettelse Solvens II:

Utlån er verdsatt til virkelig verdi, se omtale av Solvens II-verdsettelse av obligasjoner i punkt D.1.6.

Verdsettelse regnskap:

Utlån er i regnskapet fastsatt til amortisert kost. Dette innebærer en verdsettelse som er 0,5 milliarder kroner lavere enn virkelig verdi rapportert under Solvens II-balansen.

Utlån måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rentemetode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten.

Utlån nedskrives dersom det foreligger objektive bevis for en tapshendelse. Tapsvurdering og tapsnedskrivning foretas kvartalsvis på individuelle utlån.

Utlån vurderes også gruppevis. Dersom det foreligger objektive bevis for at en gruppe av utlån har verdifall foretas det en nedskrivning.

D.1.13 Gjenforsikringsandel av forsikringstekniske bruttoavsetninger

Verdsettelse Solvens II:

Gjenforsikringsandel av forsikringstekniske bruttoavsetninger er verdsatt til virkelig verdi. Det innebærer at fordringen er neddiskontert, og det er hensyntatt forventet tap på fordring mot gjenforsikringsselskapene.

Verdsettelse regnskap:

Regnskapsmessig verdsettelse er til pålydende verdi med fradrag for tap som følge av evt betalingsmislighold.

D.1.14 Andre eiendeler

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Andre eiendeler verdsettes til virkelig verdi.

D.2 Forsikringstekniske avsetninger

D.2.1 Verdien av forsikringstekniske avsetninger

Tabellen under viser forsikringstekniske avsetninger under Solvens II og forsikringsmessige avsetninger i finansregnskap for konsernet fordelt på bransjer. Forsikringstekniske avsetninger under Solvens II vises her både med og uten det midlertidige fradraget omhandlet i artikkel 308d i direktiv 2009/138/EF. KLP og KLP Bedriftspensjon anvender dette fradraget, slik at avsetningene med midlertidig fradrag under Solvens II for disse selskapene ved årsslutt 2016 vil være verdsatt likt som i finansregnskapet. Solvens II-avsetninger i tabellen er beregnet med volatilitetsjusteringen omhandlet i artikkel 77b i direktiv 2009/138/EF.

Forsikringstekniske og forsikringsmessige avsetninger, mrd. kroner	Solvens II				Regnskap
	Med midl. fradrag		Uten midl. fradrag		
	Beste estimat	Risiko-margin	Beste estimat	Risiko-margin	
Skadeforsikring	2,0	0,1	2,0	0,1	2,2
Skadeforsikring – unntatt helseforsikring	1,0	0,1	1,0	0,1	1,1
Assistanse	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Forsikring mot brann og annen tingskade	0,6	0,0	0,6	0,0	0,7
Ansvar	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
Ansvarsforsikring for motorvogn	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1
Annen motorvognforsikring	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2
Helseforsikring – samme forsikringstekniske grunnlag som skadeforsikring	1,0	0,1	1,0	0,1	1,1
Inntektstap	0,4	0,0	0,4	0,0	0,4
Yrkesskade	0,6	0,0	0,6	0,0	0,7
Livsforsikring – unntatt indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	441,2	12,8	452,3	13,1	454,0
Helseforsikring – samme forsikringstekniske grunnlag som livsforsikring	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1
Helseforsikring	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1
Livsforsikring – unntatt helseforsikring og indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	441,1	12,8	452,1	13,1	453,9
Forsikring med overskuddsdeling	441,1	12,8	452,1	13,1	453,9
Livsforsikring – indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	1,7	0,0	1,7	0,0	1,7
Indeksregulerte forsikringer og forsikringer med investeringsvalg	1,7	0,0	1,7	0,0	1,7

D.2.2 Verdsettelse for solvensformål og i finansregnskapet

Livsforsikring – Verdsettelse Solvens II:

Forsikringstekniske avsetninger for livsforsikring under Solvens II er sammensatt av:

- **Garanterte ytelser** som inkluderer fremtidige pensjonsutbetalinger, flyttede forpliktelser og reservene ved slutten av projiseringen fratrukket innbetalte premier. I tillegg inngår verdien av premiefondet ved beregningstidspunktet.
- **Diskresjonære ytelser** inkluderer hovedsakelig fremtidige allokeringer til premiefondet, men også gjenværende bufferavsetninger ved slutten av projiseringen som tilleggsavsetninger, kursreguleringsfond og risikoutjevningfond
- **Risikomarginen** representerer en nåverdi av fremtidig kapitalkostnad knyttet til det kapitalkravet et referanseforetak ville få ved overtakelse av forsikringsforpliktelsene. Konsernet estimerer denne ved å anta at fremtidig kapitalkrav avtar proporsjonalt

med beste estimat (metode 2 i EIOPAs 'Guidelines on the valuation of technical provisions').

Utgangspunktet for beregningen er en balanse basert på markedsverdi, dvs. gjennomsnittet av nåverdien basert på risikofri rente simulert med markedskonsistente scenarier. For å beregne beste estimat på forpliktelsene, er alle fremtidige kontantstrømmer i alle de markedskonsistente scenarioene beregnet. Kontantstrømmene som tas med i beregningen er kun kontantstrømmer assosiert med de nåværende forsikringskontraktene og løpende forpliktelser overfor forsikringstakerne.

De markedskonsistente scenarioene er konstruert slik at investeringen i aktivklassene, eller betingede krav på disse, kan verdsettes nært opptil markedsverdien ved å neddiskontere med risikofri rente. Deretter beregnes de forventede nåverdiene. Forventet avkastning er altså til enhver tid lik den risikofrie renten i alle aktivklassene. Dette medfører at verdien på et hvert tidspunkt av hver krone investert i hver aktivklasse, skal være lik den gjennomsnittlige fremtidige verdien diskontert på den risikofrie renten.

Summen av garanterte og diskresjonære ytelser som beskrevet over utgjør et beste estimat. Til beregningen av dette er det lagt til grunn oppdaterte forutsetninger, uavhengig av premieberegningssystemet. Beregningsforutsetningene inneholder ikke sikkerhetsmarginer. Alle forventede inn- og utbetalinger knyttet til virksomheten medregnes, dog slik at fremtidige premier knyttet til fremtidig opptjening ikke inngår i kontantstrømmene. Avsetningene inkluderer også forventet fremtidig overskudd som skal tildeles kunden, verdien av avkastningsgarantien, fortjenesteelement i administrasjonspremien og rentegarantipremien, samt årlig innbetaling av egenkapitalinnskudd. Ved diskontering av kontantstrømmene benyttes en (risikofri) markedsrente i form av en gitt rentekurve.

Verdsettelsen av forpliktelsene for solvensformål er dermed basert på framskriving av eksplisitte kontantstrømmer. Beregningene benytter en kombinasjon av deterministiske og stokastiske teknikker, der de grunnleggende kontantstrømmene knyttet til forsikringsrisiko og kostnader beregnes deterministisk, mens øvrige kontantstrømmer beregnes via stokastiske simuleringer.

Livsforsikring – Verdsettelse regnskap

Verdsettelsen av forpliktelsene i form av forsikringsmessige avsetninger i finansregnskapet er deterministisk, og slik at man i beregningene legger til grunn renten i beregningsgrunnlaget på tidspunktet for opptjening. Videre benyttes de biometriske forutsetningene i det til enhver tid gjeldende premieberegningssystemet, dvs. forutsetninger som inneholder sikkerhetsmarginer i forhold til det man vurderer som et beste estimat på utviklingen i bl.a. uførhet og levealder fremover.

Skadeforsikring – Verdsettelse Solvens II:

Erstatningsavsetningen i Solvens II-balansen utgjør nåverdien av fremtidige erstatningsutbetalinger for inntrufne skader samt indirekte skadebehandlingskostnader. I praksis beregnes denne ved å neddiskontere de bokførte erstatningsreservene.

Premiereserven i Solvens II balansen utgjør nåverdien av fremtidige erstatningsutbetalinger for ikke inntrufne skader på løpende kontrakter. I praksis beregnes denne ved å neddiskontere størrelsen "ikke opptjent premie * forventet skadeprosent". Beregningene utføres på bransjenivå.

Tilsvarende som for livsforsikring beregnes risikomarginen ved å anta at fremtidig kapitalkrav avtar proporsjonalt med beste estimat.

Skadeforsikring – Verdsettelse regnskap

Ved beregning av forsikringstekniske avsetninger er det foretatt individuell skadereservering for alle meldte skader. Reserveringene justeres i takt med løpende skadebehandling. Alle åpne skader skal ha en spesiell vurdering minst én gang i året.

Avsetning for intrufne skader som ikke er meldt til selskapet, beregnes ved hjelp av statistiske modeller. Modellene hensyntar det erfaringsbaserte meldemønsteret innenfor de forskjellige risikogruppene.

I skadeforsikring foretas det også målinger og justeringer av de totale erstatningsavsetningene (meldte + ikke meldte) slik at det totale avsetningsnivået blir målt opp mot endringer i risikoelementer som skadefrekvens, storskadeinnslag, bestandssammensetning og bestandsstørrelse. Erstatningsavsetningene er vurdert til forventningsrett nivå og inneholder avsetninger for fremtidige indirekte skadebehandlingskostnader. Erstatningsavsetningen er ikke neddiskontert.

D.2.3 Usikkerhet knyttet til verdien av forsikringstekniske avsetninger

Ved anvendelse av komplekse kontantstrømmodeller som i KLP og KLP Bedriftspensjons ALM-modeller for å verdsette forpliktelser og beregne ansvarlig kapital og kapitalkrav, vil det alltid hefte noe usikkerhet rundt resultatene. Resultatene er følsomme for de antakelser, valg av metoder og bearbeidelse av input som er foretatt i forkant av hver beregning. Slike antakelser vurderes fortløpende av aktuarfunksjonen og gjennomgås minst årlig i selskapenes risikostyringskomitéer for å sikre at de fortsatt reflekterer selskapene og deres strategier på en hensiktsmessig måte.

D.2.4 Motsvarsjusteringen

Konsernet anvender ikke motsvarsjusteringen omtalt i artikkel 77b i Solvens II-direktivet (2009/138/EF).

D.2.5 Volatilitetsjusteringen

KLP og KLP Bedriftspensjon anvender volatilitetsjusteringen omtalt i artikkel 77d i Solvens II-direktivet.

Justeringen utgjør p.t. et beskjedent rentepåslag på 0,29 prosentpoeng. Effekten av å fjerne denne er derfor også beskjeden som det fremkommer av tabellen under. Forsikringstekniske avsetninger øker og medfører redusert basiskapital. Kapitalkravene øker også noe.

Effekt av å ikke benytte volatilitetsjustering, mrd. kroner	
Forsikringstekniske avsetninger	0,2
Solvenskapitalkravet	0,4
Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav	0,5
Basiskapitalen	-0,2
Tellende basiskapital SCR	0,0
Tellende basiskapital, minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav	-0,1

D.2.6 Overgangsbestemmelsene om risikofri rentekurve

Konsernet anvender ikke overgangsbestemmelsene om riskofri rentekurve omtalt i artikkel 308c i Solvens II-direktivet.

D.2.7 Overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger

KLP og KLP Bedriftspensjon anvender det midlertidige fradraget gitt ved overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger omtalt i artikkel 308d i Solvens II-direktivet.

Tabellen under viser effekten av ikke å anvende overgangsregelen. For 2016 tilsvarer det midlertidige fradraget hele differansen mellom forsikringstekniske avsetninger etter Solvens II og i regnskapet. Fradraget vil reduseres lineært frem til 2032.

Høyere avsetninger under Solvens II reduserer kapitalen. Endringen i basiskapital er mindre enn endringen i forsikringstekniske avsetninger grunnet endret effekt av tapsabsorberende evne til utsatt skatt. Solvenskapitalkravet øker noe av samme årsak. Selv uten bruk av overgangsbestemmelsen oppfyller konsernet kapitalkravene med god margin.

Effekt av å ikke benytte overgangsbestemmelsen, mrd. kroner	
Forsikringstekniske avsetninger	11,4
Solvenskapitalkravet	2,1
Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav	0,0
Basiskapitalen	-8,6
Tellende basiskapital SCR	-8,2
Tellende basiskapital, minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav	-9,3

D.2.8 Vesentlige endringer i forutsetninger

KLP har gjort en endring i tolkningen av skillet mellom garanterte og diskresjonære ytelser fra årsslutt 2015 til årsslutt 2016, ved at man definerer premiefondet ved beregningstidspunktet som en garantert ytelse. Den regnskapsmessige verdien av premiefondet trekkes dermed fra de diskresjonære og legges til de garanterte ytelsene.

D.3 Andre forpliktelser

Tabellen under viser fordelingen av andre forpliktelser.

Andre forpliktelser, mrd. kroner	Solvens II	Regnskap
Avsetninger, andre enn forsikringstekniske avsetninger	0,4	0,4
Pensjonsforpliktelser	0,5	0,5
Forpliktelser ved utsatt skatt	15,7	0,2
Derivater	4,1	4,1
Finansielle forpliktelser, annet enn gjeld til kredittinstitusjoner	0,9	0,9
Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring, herunder forsikringsformidlere	0,7	0,7
Betalingsforpliktelser (til leverandører, ikke forsikring)	2,2	2,2
Fondsobligasjonskapital og ansvarlig lånekapital	8,3	7,9
Totalt	32,8	16,9

D.3.1 Avsetninger, andre enn forsikringstekniske avsetninger

Solvens II verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Avsetninger, andre enn forsikringstekniske avsetninger, verdsettes til virkelig verdi.

D.3.2 Pensjonsforpliktelser

Solvens II verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

KLPs ansatte har en ytelsesbasert pensjonsforpliktelse. Hoveddelen er dekket gjennom offentlig tjenestepensjon i KLP ved medlemskap i Fellesordningen for kommuner og bedrifter (Fellesordningen). Øvrig forpliktelser er også ytelsesbasert, men dekkes over driften.

Forpliktelsen inngår i Solvens II-balansen med nåverdien av forpliktelsen på balansedagen, med fradrag for virkelig verdi av pensjonsmidlene. Bruttoforpliktelsen er beregnet med lineærmetoden. Bruttoforpliktelsen diskonteres til nåverdi ved bruk av rentene på norske høykvalitetsobligasjoner.

Tabellen under viser pensjonsforpliktelsene i milliarder kroner:

Pensjonsordningens over-/underfinansiering	Fellesordningen	Over drift	Total
Nåverdi av den ytelsesbaserte forpliktelsen	1,3	0,1	1,4
Virkelig verdi av pensjonseiendelene	0,9	0,0	0,9
Netto pensjonsforpliktelse	0,4	0,1	0,5

Pensjonsmidlene er basert på virkelig verdi av følgende eiendeler:

Pensjonsmidlenes sammensetning	Andel
Aksjer i eiendomsdatterselskaper	12,5%
Aksjer og andeler	20,1%
Utlån	11,6%
Rentebærende verdipapirer	55,7%
Totalt	100,0%

D.3.3 Utsatt skatt

Verdsettelse Solvens II:

Se omtale under pkt D.1.2.

Verdsettelse regnskap:

Se omtale under pkt D.1.2.

D.3.4 Derivater

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Derivater verdsettes til virkelig verdi.

D.3.5 Finansielle forpliktelser annet enn gjeld til kredittinstitusjoner

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi

D.3.6 Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring, herunder forsikringsformidlere

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi

D.3.7 Betalingsforpliktelser (til leverandører, ikke forsikring)

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen:

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi

D.3.8 Fondsobligasjonskapital og ansvarlig lånekapital

Verdsettelse Solvens II:

Under Solvens II verdsettes finansielle forpliktelser ved opptak av fondsobligasjonskapital og ansvarlig lånekapital til virkelig verdi. Senere verdsettelse tar ikke hensyn til endringer i

utsteders egen kredittverdighet siden opptak. På Solvens II-balansen er fondsobligasjonslånet verdsatt på en rentekurve som ikke inneholder noe kredittpåslag for utstederforetaket. Ansvarlige lån verdsettes på Solvens II-balansen på en rentekurve der foretakets kredittpåslag er holdt uendret siden opptak av lånet.

Verdsettelse regnskap:

Fondsobligasjonslånet er regnskapsmessig verdsatt til amortisert kost, justert for verdiendringer som følge av valuta- og renteendringer etter reglene om virkelig verdisikring. Ansvarlig lån er vurdert til amortisert kost. Ansvarlig lån i utenlandsk valuta er omregnet til norske kroner på balansedagen. Dette betyr at den regnskapsmessige verdien er 0,4 milliarder kroner lavere enn Solvens II verdsettelsen.

D.4 Alternative verdsettelsesmetoder

Opplysninger om alternative verdsettelsesmetoder er gitt i avsnitt D.1 og D.3.

D.5 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om verdsettingen anses dekket i det foregående.

E. Kapitalforvaltning

E.1 Ansvarlig kapital

Konsernets ansvarlige kapital domineres av ansvarlig kapital i morselskapet. Mindre bidrag kommer fra KLP Skadeforsikring, KLP Bedriftspensjon samt ansvarlig kapital beregnet i samsvar med relevante sektorregler for KLP Banken og KLP Kapitalforvaltning.

Formål

KLP er et gjensidig eiet livsforsikringselskap hvor det overordnede målet er å forvalte den kapitalen medlemmene har plassert i selskapet enten som eier (egenkapital) eller som pensjonskunde (pensjonsfond) best mulig innenfor virksomhetens risikoevne. Datterselskapene KLP Skadeforsikring og KLP Bedriftspensjon konsolideres inn i gruppebalansen som beskrevet i kapittel A.1.

Formålet med konsernets ansvarlige kapital er å tilfredsstille regulatoriske krav under Solvens II med god margin. Konsernet rapporterer kapitaldekning for solvenskapitalkravet kvartalsvis.

Kapitalstyring

Styret har vedtatt en retningslinje for kapitalstyring for KLP. Retningslinjen definerer soner for kapitaldekningen. Det utarbeides årlig en kapitalplan hvor soneinndelingen og mål for kapitaldekning fastsettes for planperioden som normalt er tre år. Hvilke tiltak som kan eller skal iverksettes ved ulike nivå på kapitaldekningen defineres også. I inneværende planperiode har KLP mål om å ha en solvenskapitaldekning på over 150 prosent.

KLP og KLP Bedriftspensjon benytter overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger, men konsernet setter mål for kapitaldekning uten bruk av denne. Av samme grunn rapporteres kapitaldekning uten bruk av overgangsregel i noter til konsernets regnskap. Gruppens solvenskapitaldekning uten bruk av overgangsregelen er 198 prosent, godt over eget mål som igjen er godt over myndighetenes krav.

KLP har i sine vedtekter en rett til å kalle inn kapital fra sine eiere. I tillegg henter selskapet inn et årlig egenkapitalbidrag fra sine eiere. For 2016 var egenkapitalbidraget 0,35 prosent av premiereserven.

Kapitalgrupper

Kapitalgruppe 1

Selskapets ansvarlige kapital i kapitalgruppe 1 uten begrensninger består av innskutt egenkapital i KLP, aksjekapital i KLP Skadeforsikring og KLP Bedriftspensjon, overkurs i KLP Bedriftspensjon samt en avstemmingsreserve for konsernet. Avstemmingsreserven sørger for at differansen mellom eiendeler og forpliktelser på Solvens II-balansen er reflektert i den ansvarlige kapitalen. I tillegg inngår fondsobligasjonslånet som kapital i kapitalgruppe 1 med begrensninger. Til dekning av solvenskapitalkravet på gruppenivå kommer deltakerinteresser i KLP Banken og KLP Kapitalforvaltning til fradrag og erstattes med disse selskaperes ansvarlige kapital beregnet i samsvar med relevante sektorregler. All kapital i kapitalgruppe 1 er basiskapital.

Kapitalgruppe 2

Under kapitalgruppe 2 inngår ansvarlige lån, risikoutjevningfond og avsetning til naturskadefondet som basiskapital. I tillegg inngår ikke-innbetalt egenkapitaltilskudd og ikke-innbetalt innskudd i medhold av etterutligningsretten for KLP som supplerende kapital. Denne supplerende kapitalen beregnes som 2,5 prosent av KLPs samlede premiereserve til enhver tid, der godkjenning for denne metodikken er gitt frem til og med 31. desember 2019. Godkjenningen fra Finanstilsynet ble gitt 22. desember 2015.

Kapitalgruppe 3

Under kapitalgruppe 3 inngår en eventuell netto utsatt skattefordel. Både ved årsslutt 2015 og årsslutt 2016 var denne null for konsernet.

Utestående lån i KLP

Fondsobligasjon JPY 15 milliarder

Renten på lånet er fast USD-rente på 5,07 prosent p.a. Lånet er evigvarende, men KLP har rett til å innløse lånet 28. april 2034. Dersom KLP ikke benytter sin rett til innløsning i 2034, får lånet flytende rente. Kredittmarginen øker da med 1 prosentpoeng til 6 mnd JPY LIBOR-rente + margin på 3,30 prosent p.a. Lånet ble utstedt 22. april 2014.

Ansvarlig lån JPY 9 500 millioner

Renten på lånet er fast 4,0 prosent p.a. Lånet er evigvarende, men KLP har rett til å innløse lånet etter 20 år. Etter 30. oktober 2017 vil renten være den høyeste av fast 4,75 prosent p.a. og 6 mnd JPY-rente + 2,05 prosent p.a. Lånet ble utstedt 30 oktober 1997.

Ansvarlig lån EUR 600 millioner

Renten på lånet er fast 4,25% p.a. Lånet ble utstedt 10. Juni 2015 og er tidsbegrenset med forfall i 2045. Innlånet kan innfris av KLP etter 10 år, og på hver renteinnbetalingsdato etter dette frem til forfallstidspunktet. Lånet er notert på London Stock Exchange.

E.1.1 Klassifisering av ansvarlig kapital som kan dekke solvenskapitalkravet
Ansvarlig kapital var ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015 satt sammen som følger:

Selskapets ansvarlige kapital, mrd. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Kapital uten begrensninger	31,2	28,5
Fondsobligasjonslån	1,7	1,6
Fradrag for deltakerinteresser i finansinstitusjoner	-2,0	-1,7
Ansvarlig kapital i finansinstitusjoner	2,0	1,6
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 1	32,8	30,0
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 1	32,8	30,0
Ansvarlige lån	6,6	9,7
Risikoutjevningfond	3,9	3,4
Naturskadefond	0,2	0,1
Supplerende kapital	9,6	8,9
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2	20,2	22,1
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2	6,5	6,4
Utsatt skattefordel	0	0
Sum ansvarlig kapital i kapitalgruppe 3	0	0
Sum tellende ansvarlig kapital i kapitalgruppe 3	0	0
Tellende ansvarlig kapital som kan dekke solvenskapitalkravet	39,3	36,4

Kapital uten begrensninger fremkommer som differansen mellom eiendeler og forpliktelser i Solvens II-balansen (35,2 mrd.) fratrukket risikoutjevningfondet og naturskadefondet.

Kapital med begrensninger kan ikke utgjøre mer enn 20% av det samlede beløpet for postene i kapitalgruppe 1. Fondsobligasjonslånet ligger godt under denne begrensningen.

Videre kan ikke summen av tellende kapital i kapitalgruppe 2 og 3 overstige 50% av solvenskapitalkravet. For konsernet virker dette begrensende både ved årsslutt 2016 og

årsslutt 2015. Ved en eventuell økning i solvenskapitalkravet vil den ubenyttede kapitalen i kapitalgruppe 2 (13,7 mrd.) redusere den negative effekten på kapitaldekningen betydelig.

Reduksjonen i ansvarlige lån følger av at et lån på 300 mill. EUR ble innløst i løpet av perioden uten at noe nytt lån ble tatt opp. Positivt resultat i perioden bidrar til økt kapital i kapitalgruppe 1 uten begrensninger.

E.1.2 Klassifisering av basiskapital som kan dekke minstepeløpet for gruppens solvenskapitalkrav

På gruppenivå beregnes ikke et minstekapitalkrav på tilsvarende måte som på selskapsnivå. I stedet beregnes et minstepeløp for gruppens solvenskapitalkrav. Basiskapital som kan dekke dette kravet var ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015 satt sammen som følger:

Basiskapital som kan dekke minstepeløpet for gruppens solvenskapitalkrav, mrd. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Kapital uten begrensninger	31,2	28,5
Fondsobligasjonslån	1,7	1,6
Fradrag for deltakerinteresser i finansinstitusjoner	-2,0	-1,7
Sum basiskapital i kapitalgruppe 1	30,8	28,4
Sum tellende basiskapital i kapitalgruppe 1	30,8	28,4
Ansvarlige lån	6,6	9,7
Risikoutjevningfond	3,9	3,4
Naturskadefond	0,2	0,1
Sum basiskapital i kapitalgruppe 2	10,7	13,2
Sum tellende basiskapital i kapitalgruppe 2	1,1	0,9
Tellende basiskapital som kan dekke minstepeløpet for gruppens solvenskapitalkrav	31,9	29,2

Kapital med begrensninger kan ikke utgjøre mer enn 20% av det samlede beløpet for postene i kapitalgruppe 1. Fondsobligasjonslånet ligger godt under denne begrensningen. Videre kan ikke tellende kapitalposter i kapitalgruppe 2 overstige 20% av minstepeløpet for gruppens solvenskapitalkrav. For konsernet virker dette begrensende både ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015.

E.1.3 Forskjeller mellom egenkapital i foretakets regnskap og differansen mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II

Forskjell mellom egenkapital i regnskapet og differanse mellom eiendeler og forpliktelser på Solvens II-balansen var ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015 som følger:

Egenkapital i regnskapet samt differanse mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II, mrd. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Innskutt egenkapital	11,7	10,4
Opptjent egenkapital	16,1	13,2
Sum egenkapital	27,8	23,7
Differanse mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II	35,2	32,0
Forskjell	7,4	8,3

Det midlertidige fradraget i forsikringstekniske avsetninger gjør at forsikringstekniske avsetninger innen livsforsikring både ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015 var verdsatt likt i regnskapet og på Solvens II-balansen. Forskjellen mellom egenkapital i regnskapet og differansen mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II kommer dermed primært fra merverdier i renteporteføljer bokført til amortisert kost samt utsatt skatt. I tillegg kommer mindre bidrag fra ulik verdsettelse av finansielle forpliktelser og forsikringstekniske avsetninger for skadeforsikring samt at immaterielle eiendeler er verdsatt til null på Solvens II-balansen.

E.2 Solvenskapitalkrav og minstebeløp for gruppens solvenskapitalkrav

E.2.1 Solvenskapitalkrav

Ved årsslutt 2016 var kapitalkravene som følger:

Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav:	5,5 mrd.
Solvenskapitalkrav:	13,8 mrd.

Konsernet benytter standardformelen uten noen foretaksspesifikke parametere. Solvenskapitalkravet ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015 fordeler seg slik:

Kapitalkravets sammensetning, mrd. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Markedsrisiko	4,0	5,0
Motpartsrisiko	0,2	0,2
Forsikringsrisiko	11,2	10,5
Helseforsikringsrisiko	0,4	0,4
Skadeforsikringsrisiko	0,3	0,3
Diversifisering	-3,0	-3,5
Operasjonell risiko	2,1	1,9
Tapsabsorberende evne til utsatt skatt	-2,3	-2,8
Kapitalkrav for KLP Banken og KLP Kapitalforvaltning	0,8	0,7
Solvenskapitalkrav	13,8	12,9

Reduksjonen i markedsrisiko over perioden følger av en økning i buffere, spesifikt en økning i kursreguleringsfondet som gir opphav til økt tapsabsorberende evne til forsikringstekniske avsetninger.

E.2.2 Forenklede beregninger

Konsernet benytter forenklingene for motpartsrisikomodulen beskrevet i artikkel 111 og 112 i forskrift om utfyllende regler til Solvens II-forskriften.

Forenklingen i artikkel 111 innebærer at det ikke beregnes diversifiseringseffekter innad i en modul ved beregning av risikoreducerende virkning av derivater. Forenklingen i artikkel 112 innebærer at risikojustert verdi av en sikkerhet sjablongmessig settes til 75%. Begge forenklinger gjøres for å lette beregningsarbeidet og gir ubetydelige økninger i kapitalkravet for motpartsrisiko.

E.2.3 Foretaksspesifikke parametere

Konsernet benytter ikke foretaksspesifikke parametere.

E.2.4 Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav

Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav settes til summen av minstekapitalkravene for KLP, KLP Skadeforsikring og KLP Bedriftspensjon. Ved årsslutt 2016 og årsslutt 2015 fordelte dette seg som følger:

Sammensetning av minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav, mrd. kroner	31.12.2016	31.12.2015
Minstekapitalkrav KLP	5,1	4,0
Minstekapitalkrav KLP Skadeforsikring	0,3	0,3
Minstekapitalkrav KLP Bedriftspensjon	0,0	0,0
Minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav	5,5	4,3

Størrelsen på minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav påvirkes av endringen omtalt i kapittel D.2.8 om klassifisering av premiefondet ved beregningstidspunktet. Dersom man hadde anvendt den samme forutsetningen ved årsslutt 2015 ville beløpet på dette tidspunktet blitt noe høyere enn ved årsslutt 2016.

E.3 Bruk av den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko ved beregning av solvenskapitalkravet

Konsernet benytter ikke den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko.

E.4 Forskjeller mellom standardformelen og benyttede interne modeller

Konsernet benytter ikke interne modeller.

E.5 Manglende oppfyllelse av solvenskapitalkravet

Konsernet oppfyller både solvenskapitalkravet og minstebeløpet for gruppens solvenskapitalkrav.

E.6 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om foretakets kapitalkrav anses dekket i det foregående.

Godkjenning

Rapporten er godkjent av styret i KLP 10. mai 2017.

Sverre Thornes, Konsernsjef

Templater

Følgende QRTer (Quantitative Reporting Templates) er inkludert i det følgende.

QRT kode	QRT navn
S.01.02.04	Basic Information - General
S.02.01.01	Balance Sheet
S.05.01.01	Premiums, claims and expenses by line of business
S.05.02.01	Premiums, claims and expenses by country
S.22.01.04	Impact of long term guarantees measures and transitionals
S.23.01.04	Own funds
S.25.01.04	Solvency Capital Requirement – for groups on Standard Formula
S.32.01.04	Undertakings in the scope of the group

Annex I**S.01.02.04****Basic Information - General**

		C0010
Participating undertaking name	R0010	Kommunal Landspensjonskasse
Group identification code	R0020	SC/938708606
Type of code of group	R0030	Specific code
Country of the group supervisor	R0050	NO
Sub-group information	R0060	No sub-group information
Language of reporting	R0070	Norwegian
Reporting submission date	R0080	2017-04-06
Reporting reference date	R0090	2016-12-31
Regular/Ad-hoc submission	R0100	Regular reporting
Currency used for reporting	R0110	NOK
Accounting standards	R0120	IFRS
Method of Calculation of the group SCR	R0130	Standard formula
Use of group specific parameters	R0140	Don't use group specific parameters
Ring-fenced funds	R0150	Not reporting activity by RFF
Method of group solvency calculation	R0160	Accounting consolidation-based method [method 1]
Matching adjustment	R0170	No use of matching adjustment
Volatility adjustment	R0180	Use of volatility adjustment
Transitional measure on the risk-free interest rate	R0190	No use of transitional measure on the risk-free interest rate
Transitional measure on technical provisions	R0200	Use of transitional measure on technical provisions
Initial submission or re-submission	R0210	Initial submission

S.02.01.01

Balance sheet

	Solvency II value	Statutory accounts value
	C0010	C0020
Assets		
Goodwill	R0010	-
Deferred acquisition costs	R0020	-
Intangible assets	R0030	280 290 104
Deferred tax assets	R0040	13 381 429 916
Pension benefit surplus	R0050	-
Property, plant & equipment held for own use	R0060	1 554 930 054
Investments (other than assets held for index-linked and unit-linked contracts)	R0070	443 030 922 732
Property (other than for own use)	R0080	57 473 891 478
Holdings in related undertakings, including participations	R0090	2 575 176 172
Equities	R0100	27 345 608 871
Equities - listed	R0110	25 932 082 169
Equities - unlisted	R0120	1 413 526 702
Bonds	R0130	220 049 247 530
Government Bonds	R0140	66 772 818 280
Corporate Bonds	R0150	153 276 429 251
Structured notes	R0160	-
Collateralised securities	R0170	-
Collective Investments Undertakings	R0180	132 431 226 196
Derivatives	R0190	1 584 564 853
Deposits other than cash equivalents	R0200	1 571 207 632
Other investments	R0210	-
Assets held for index-linked and unit-linked contracts	R0220	1 671 360 707
Loans and mortgages	R0230	53 407 574 238
Loans on policies	R0240	-
Loans and mortgages to individuals	R0250	3 212 870 039
Other loans and mortgages	R0260	50 194 704 199
Reinsurance recoverables from:	R0270	117 025 732
Non-life and health similar to non-life	R0280	117 025 732
Non-life excluding health	R0290	117 025 732
Health similar to non-life	R0300	-
Life and health similar to life, excluding health and index-linked and unit-linked	R0310	-
Health similar to life	R0320	-
Life excluding health and index-linked and unit-linked	R0330	-
Life index-linked and unit-linked	R0340	-
Deposits to cedants	R0350	-
Insurance and intermediaries receivables	R0360	678 376 623
Reinsurance receivables	R0370	10 528 181
Receivables (trade, not insurance)	R0380	394 973 092
Own shares (held directly)	R0390	-
Amounts due in respect of own fund items or initial fund called up but not yet paid in	R0400	-
Cash and cash equivalents	R0410	10 134 719 849
Any other assets, not elsewhere shown	R0420	1 418 419 795
Total assets	R0500	525 800 260 919
		502 613 839 617

	Solvency II value	Statutory accounts value
	C0010	C0020
Liabilities		
Technical provisions – non-life	R0510	2 137 790 308
Technical provisions – non-life (excluding health)	R0520	2 191 679 684
Technical provisions calculated as a whole	R0530	1 054 946 069
Best Estimate	R0540	0
Risk margin	R0550	993 188 475
Technical provisions - health (similar to non-life)	R0560	61 757 594
Technical provisions calculated as a whole	R0570	1 082 844 239
Best Estimate	R0580	0
Risk margin	R0590	1 021 592 631
Technical provisions - life (excluding index-linked and unit-linked)	R0600	453 994 868 198
Technical provisions - health (similar to life)	R0610	453 995 546 565
Technical provisions calculated as a whole	R0620	146 350 940
Best Estimate	R0630	0
Risk margin	R0640	140 652 426
Technical provisions – life (excluding health and index-linked and unit-linked)	R0650	5 698 514
Technical provisions calculated as a whole	R0660	453 848 517 258
Best Estimate	R0670	0
Risk margin	R0680	441 088 998 109
Technical provisions – index-linked and unit-linked	R0690	12 759 519 149
Technical provisions calculated as a whole	R0700	1 673 717 787
Best Estimate	R0710	0
Risk margin	R0720	1 661 445 960
Other technical provisions	R0730	12 271 827
Contingent liabilities	R0740	0
Provisions other than technical provisions	R0750	440 802 730
Pension benefit obligations	R0760	440 802 730
Deposits from reinsurers	R0770	543 948 757
Deferred tax liabilities	R0780	.
Derivatives	R0790	15 698 945 443
Debts owed to credit institutions	R0800	193 073 242
Financial liabilities other than debts owed to credit institutions	R0810	4 074 396 985
Insurance & intermediaries payables	R0820	.
Reinsurance payables	R0830	884 841 495
Payables (trade, not insurance)	R0840	661 889 302
Subordinated liabilities	R0850	661 889 302
Subordinated liabilities not in Basic Own Funds	R0860	341 864
Subordinated liabilities in Basic Own Funds	R0870	341 864
Any other liabilities, not elsewhere shown	R0880	2 168 803 599
Total liabilities	R0900	2 168 803 599
Excess of assets over liabilities	R1000	8 254 692 441
		7 870 465 070
		.
		44 101 665
		490 579 140 573
		474 742 871 796
		35 221 120 346
		27 870 967 821

S.05.02.01

Premiums, claims and expenses by country

Non-life obligations		Home Country	Country (by amount of gross premiums written) - non-life obligations	Total Top 5 and home country
	R0010			
		C0080	C0090	C0140
Premiums written				
Gross - Direct Business	R0110	1 131 870 229	R0110-C0090	1 131 870 229
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0120		R0120-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0130		R0130-C0090	
Reinsurers' share	R0140	47 450 352	R0140-C0090	47 450 352
Net	R0200	1 084 419 877	R0200-C0090	1 084 419 877
Premiums earned				
Gross - Direct Business	R0210	1 074 094 963	R0210-C0090	1 074 094 963
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0220		R0220-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0230		R0230-C0090	
Reinsurers' share	R0240	57 377 518	R0240-C0090	57 377 518
Net	R0300	1 016 717 445	R0300-C0090	1 016 717 445
Claims incurred				
Gross - Direct Business	R0310	734 003 559	R0310-C0090	734 003 559
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0320		R0320-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0330		R0330-C0090	
Reinsurers' share	R0340	44 398 729	R0340-C0090	44 398 729
Net	R0400	689 604 830	R0400-C0090	689 604 830
Changes in other technical provisions				
Gross - Direct Business	R0410		R0410-C0090	
Gross - Proportional reinsurance accepted	R0420		R0420-C0090	
Gross - Non-proportional reinsurance accepted	R0430		R0430-C0090	
Reinsurers' share	R0440		R0440-C0090	
Net	R0500	0	R0500-C0090	0
Expenses incurred	R0550	233 798 974	R0550-C0090	233 798 974
Other expenses	R1200			0
Total expenses	R1300	233 798 974	R1300-C0090	233 798 974

Life obligations		Home Country	Country (by amount of gross premiums written) - life obligations	Total Top 5 and home country
	R1400			
		C0220	C0230	C0280
Premiums written				
Gross	R1410	37 565 701 046	R1410-C0230	37 565 701 046
Reinsurers' share	R1420	1 454 731	R1420-C0230	1 454 731
Net	R1500	37 564 246 315	R1500-C0230	37 564 246 315
Premiums earned				
Gross	R1510	34 126 252 731	R1510-C0230	34 126 252 731
Reinsurers' share	R1520	1 478 667	R1520-C0230	1 478 667
Net	R1600	34 124 774 064	R1600-C0230	34 124 774 064
Claims incurred				
Gross	R1610	57 094 825 947	R1610-C0230	57 094 825 947
Reinsurers' share	R1620	0	R1620-C0230	0
Net	R1700	57 094 825 947	R1700-C0230	57 094 825 947
Changes in other technical provisions				
Gross	R1710		R1710-C0230	
Reinsurers' share	R1720		R1720-C0230	
Net	R1800	0	R1800-C0230	0
Expenses incurred	R1900	1 234 054 251	R1900-C0230	1 234 054 251
Other expenses	R2500			0
Total expenses	R2600			1 234 054 251

Annex I
S.22.01.04
Impact of long term guarantees measures and transitionals

		Amount with Long Term Guarantee measures and transitionals	Impact of the LTG measures and transitionals (Step-by-step approach)								
			Without transitional on technical provisions	Impact of transitional on technical provisions	Without transitional on interest rate	Impact of transitional on interest rate	Without volatility adjustment and without other transitional measures	Impact of volatility adjustment set to zero	Without matching adjustment and without all the others	Impact of matching adjustment set to zero	Impact of all LTG measures and transitionals
			C0010	C0020	C0030	C0040	C0050	C0060	C0070	C0080	C0090
Technical provisions	R0010	457 806 376 292	469 143 262 128	11 336 885 835	469 143 262 128	0	469 368 766 884	225 504 757	469 368 766 884	0	11 562 390 592
Basic own funds	R0020	41 439 973 820	32 937 309 444	-8 502 664 376	32 937 309 444	0	32 770 477 833	-166 831 611	32 770 477 833	0	-8 669 495 988
Excess of assets over liabilities	R0030	35 221 120 346	26 718 455 970	-8 502 664 376	26 718 455 970	0	26 551 624 358	-166 831 611	26 551 624 358	0	-8 669 495 988
Restricted own funds due to ring-fencing and matching portfolio	R0040	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eligible own funds to meet Solvency Capital Requirement	R0050	39 259 388 315	31 131 169 661	-8 128 218 654	31 131 169 661	0	31 112 672 636	-18 497 025	31 112 672 636	0	-8 146 715 679
Tier 1	R0060	32 763 207 401	23 565 347 599	-9 197 859 802	23 565 347 599	0	23 342 905 451	-222 442 148	23 342 905 451	0	-9 420 301 950
Tier 2	R0070	6 496 180 914	7 565 693 931	1 069 513 017	7 565 693 931	0	7 767 625 118	201 931 188	7 767 625 118	0	1 271 444 204
Tier 3	R0080	0	128 131	128 131	128 131	0	2 142 067	2 013 936	2 142 067	0	2 142 067
Solvency Capital Requirement	R0090	13 760 272 941	15 900 153 184	2 139 880 243	15 900 153 184	0	16 317 441 796	417 288 613	16 317 441 796	0	2 557 168 855

Annex I
S.23.01.04
Own funds

Basic own funds before deduction for participations in other financial sector

Ordinary share capital (gross of own shares)	R0010	248 000 000	248 000 000	.	.
Non-available called but not paid in ordinary share capital at group level	R0020	.	.	.	.
Share premium account related to ordinary share capital	R0030	473 250 000	473 250 000	.	.
Initial funds, members' contributions or the equivalent basic own - fund item for mutual and mutual-type undertakings	R0040	11 725 542 097	11 725 542 097	.	.
Subordinated mutual member accounts	R0050	.	.	.	.
Non-available subordinated mutual member accounts at group level	R0060	.	.	.	.
Surplus funds	R0070	.	.	.	.
Non-available surplus funds at group level	R0080	.	.	.	.
Preference shares	R0090	.	.	.	.
Non-available preference shares at group level	R0100	.	.	.	.
Share premium account related to preference shares	R0110	.	.	.	.
Non-available share premium account related to preference shares at group level	R0120	.	.	.	.
Reconciliation reserve	R0130	18 707 765 813	18 707 765 813	.	.
Subordinated liabilities	R0140	8 254 692 441	1 650 137 228	6 604 555 213	.
Non-available subordinated liabilities at group level	R0150	.	.	.	.
An amount equal to the value of net deferred tax assets	R0160	0	.	.	0
The amount equal to the value of net deferred tax assets not available at the group level	R0170	.	.	.	.
Other items approved by supervisory authority as basic own funds not specified above	R0180	4 066 561 901	.	4 066 561 901	.
Non available own funds related to other own funds items approved by supervisory authority	R0190	.	.	.	.
Minority interests (if not reported as part of a specific own fund item)	R0200	.	.	.	.
Non-available minority interests at group level	R0210	.	.	.	.

Own funds from the financial statements that should not be represented by the reconciliation reserve and do not meet the criteria to be classified as Solvency II own funds

Own funds from the financial statements that should not be represented by the reconciliation reserve and do not meet the criteria to be classified as Solvency II own funds

Deductions

Deductions for participations in other financial undertakings, including non-regulated undertakings carrying out financial activities	R0230	2 035 838 967	2 035 838 967	.	.
whereof deducted according to art 228 of the Directive 2009/138/EC	R0240	.	.	.	.
Deductions for participations where there is non-availability of information (Article 229)	R0250	.	.	.	.
Deduction for participations included by using D&A when a combination of methods is used	R0260	.	.	.	.
Total of non-available own fund items	R0270	.	.	.	.
Total deductions	R0280	2 035 838 967	2 035 838 967	.	.

Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
R0010	248 000 000	248 000 000	.	.
R0020	.	.	.	.
R0030	473 250 000	473 250 000	.	.
R0040	11 725 542 097	11 725 542 097	.	.
R0050	.	.	.	.
R0060	.	.	.	.
R0070	.	.	.	.
R0080	.	.	.	.
R0090	.	.	.	.
R0100	.	.	.	.
R0110	.	.	.	.
R0120	.	.	.	.
R0130	18 707 765 813	18 707 765 813	.	.
R0140	8 254 692 441	1 650 137 228	6 604 555 213	.
R0150	.	.	.	.
R0160	0	.	.	0
R0170	.	.	.	.
R0180	4 066 561 901	.	4 066 561 901	.
R0190	.	.	.	.
R0200	.	.	.	.
R0210	.	.	.	.
R0220	R0220-C0010	.	.	.
R0230	2 035 838 967	2 035 838 967	.	.
R0240	.	.	.	.
R0250	.	.	.	.
R0260	.	.	.	.
R0270	.	.	.	.
R0280	2 035 838 967	2 035 838 967	.	.

Total basic own funds after deductions**Ancillary own funds**

Unpaid and uncalled ordinary share capital callable on demand

Unpaid and uncalled initial funds, members' contributions or the equivalent basic own fund item for mutual and mutual - type undertakings, callable on demand

Unpaid and uncalled preference shares callable on demand

A legally binding commitment to subscribe and pay for subordinated liabilities on demand

Letters of credit and guarantees under Article 96(2) of the Directive 2009/138/EC

Letters of credit and guarantees other than under Article 96(2) of the Directive 2009/138/EC

Supplementary members calls under first subparagraph of Article 96(3) of the Directive 2009/138/EC

Supplementary members calls - other than under **first subparagraph** of Article 96(3) of the Directive 2009/138/EC

Non available ancillary own funds at group level

Other ancillary own funds

Total ancillary own funds**Own funds of other financial sectors**

Credit Institutions, investment firms, financial institutions, alternative investment fund manager, financial institutions

Institutions for occupational retirement provision

Non regulated entities carrying out financial activities

Total own funds of other financial sectors

Own funds when using the D&A, exclusively or in combination of method 1

Own funds aggregated when using the D&A and combination of method

Own funds aggregated when using the D&A and combination of method net of IGT

Total available own funds to meet the consolidated group SCR (excluding own funds from other financial sector and from the undertakings included via D&A)

Total available own funds to meet the minimum consolidated group SCR

Total eligible own funds to meet the consolidated group SCR (excluding own funds from other financial sector and from the undertakings included via D&A)

Total-eligible own funds to meet the minimum consolidated group SCR

Consolidated Group SCR**Minimum consolidated Group SCR****Ratio of Eligible own funds to the consolidated Group SCR (excluding other financial sectors and the undertakings included via D&A)**

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
R0290	41 439 973 285	29 118 718 943	1 650 137 228	10 671 117 114	0
R0300	.			.	
R0310	9 560 339 675			9 560 339 675	
R0320	.			.	
R0330	.			.	
R0340	.			.	
R0350	.			.	
R0360	.			.	
R0370	.			.	
R0380	.			.	
R0390	.			.	
R0400	9 560 339 675			9 560 339 675	.
R0410	1 994 350 695	1 994 350 695	0	0	
R0420	.	.	.	.	
R0430	.	.	.	.	
R0440	1 994 350 695	1 994 350 695	0	0	
R0450	.	.	.	.	
R0460	.	.	.	.	
R0520	51 000 313 496	29 118 719 478	1 650 137 228	20 231 456 790	0,00
R0530	41 439 973 820	29 118 719 478	1 650 137 228	10 671 117 114	
R0560	37 265 037 620	29 118 719 478	1 650 137 228	6 496 180 914	0,00
R0570	31 865 082 565	29 118 719 478	1 650 137 228	1 096 225 859	
R0590	13 760 272 941				
R0610	5 481 129 297				
R0630	2,87				

Ratio of Eligible own funds to Minimum Consolidated Group SCR

Total eligible own funds to meet the group SCR (including own funds from other financial sector and from the undertakings included via D&A)

SCR for entities included with D&A method

Group SCR

Ratio of Eligible own funds to group SCR including other financial sectors and the undertakings included via D&A

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
R0650	5,81				
R0660	39 259 388 315	31 113 070 174	1 650 137 228	6 496 180 914	0
R0670	.				
R0680	13 760 272 941				
R0690	2,85				

Reconciliation reserve

Excess of assets over liabilities

Own shares (held directly and indirectly)

Foreseeable dividends, distributions and charges

Other basic own fund items

Adjustment for restricted own fund items in respect of matching adjustment portfolios and ring fenced funds

Other non available own funds

Reconciliation reserve**Expected profits**

Expected profits included in future premiums (EPIFP) - Life business

Expected profits included in future premiums (EPIFP) - Non- life business

Total Expected profits included in future premiums (EPIFP)

	C0060
R0700	35 221 120 346
R0710	.
R0720	.
R0730	16 513 353 998
R0740	0
R0750	.
R0760	18 707 766 348
R0770	10 353 916 134
R0780	0
R0790	10 353 916 134

S.32.01.04
Undertakings in the scope of the group

Ranking criteria (in the group currency)														
Identification code	Country	Legal Name of the undertaking	Type of undertaking	Legal form	Category (mutual/n on mutual)	Supervisory Authority	Total Balance Sheet (for EEA (re)insurance undertakings)	Total Balance Sheet (for other regulated undertakings)	Total Balance Sheet (non-regulated undertakings)	Written premiums net of reinsurance ceded under IFRS or local GAAP for insurance undertakings	Turn over defined as the gross revenue under IFRS or local GAAP for other types of undertakings or insurance holding companies	Underwriting performance	Investment performance	Total performance
C0020	C0010	C0040	C0050	C0060	C0070	C0080	C0090	C0100	C0110	C0120	C0130	C0140	C0150	C0160
SC/970896856	NO	KLP Skadeforsikring AS	Non-life insurer	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	4 573 737 756	.	.	1 219 764 462	0	0	0	186 771 475
SC/938708606	NO	Kommunal Landspensjonskasse	Life insurer	GS	Mutual	Finanstilsynet	519 599 427 904	.	.	36 854 359 244	0	1 085 908 172	26 068 901 704	2 873 610 909
SC/990329389	NO	KLP Bedriftspensjon AS	Life insurer	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	3 736 555 585	.	.	574 542 486	0	5 971 931	191 901 386	-27 585 923
SC/993749532	NO	KLP Banken AS	Credit institutions, investment firms and financial institutions	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	.	34 388 445 508	.	.	271 897 624	.	0	67 986 925
SC/968437666	NO	KLP Kapitalforvaltning AS	Credit institutions, investment firms and financial institutions	AKS	Non-mutual	Finanstilsynet	.	384 561 082	.	.	299 295 636	0	0	27 735 790

Identification code	Country	Legal Name of the undertaking	Accounting standard	Criteria of influence						Inclusion in the scope of Group supervision		Group solvency calculation
				% capital share	% used for the establishment of consolidated accounts	% voting rights	Other criteria	Level of influence	Proportional share used for group solvency calculation	[YES/NO]	Date of decision if art. 214 is applied	Method used and under method 1, treatment of the undertaking
C0020	C0010	C0040	C0170	C0180	C0190	C0200	C0210	C0220	C0230	C0240	C0250	C0260
SC/970896856	NO	KLP Skadeforsikring AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Full consolidation
SC/938708606	NO	Kommunal Landspensjonskasse	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Dominant	100,0000%	Included into scope of group supervision	2000-01-22	Method 1: Full consolidation
SC/990329389	NO	KLP Bedriftspensjon AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Full consolidation
SC/993749532	NO	KLP Banken AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Sectoral rules
SC/968437666	NO	KLP Kapitalforvaltning AS	Local GAAP	100,0000%	100,0000%	100,0000%		Significant	100,0000%	Not included into scope of group supervision (art. 214 a)	2000-01-22	Method 1: Sectoral rules